

Baština kao resurs za razvoj Županijske Posavine

Škrobo, Maja

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:577857>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Maja Škrobo

Baština kao resurs za razvoj Županjske Posavine

Diplomski rad

Zagreb

2022.

Maja Škrobo

Baština kao resurs za razvoj Županjske Posavine

Diplomski rad

predan na ocjenu Geografskom odsjeku
Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
radi stjecanja akademskog zvanja
magistre geografije

Zagreb

2022.

Ovaj je diplomski rad izrađen u sklopu diplomskog sveučilišnog studija *Geografija; smjer: istraživački (Prostorno planiranje i regionalni razvoj)* na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod vodstvom prof. dr. sc. Zorana Stiperskog.

Sveučilište u Zagrebu
 Prirodoslovno-matematički fakultet
 Geografski odsjek

Diplomski rad

Baština kao resurs za razvoj Županjske Posavine

Maja Škrobo

Izvadak: Županjska Posavina pripada najistočnijoj hrvatskoj županiji, Vukovarsko-srijemskoj. Sastoji se od Grada Županje i osam općina koje gravitiraju Županji (Bošnjaci, Cerna, Gradište, Vrbanja, Drenovci, Gunja, Štitar i Babina Greda). Početkom 1990-ih godina to područje se činilo kao pravo manje industrijsko središte sa svim preduvjetima za budući razvoj, ali se to nije desilo. Domovinski rat, privatizacija nakon rata, propadanje tvornica, gubitak radnih mjesta rezultirali su velikim gubitkom stanovništva, što je unazadilo razvoj ovog područja. U svrhu ispunjavanja zadatka, odlučila sam se za razmatranje mogućnosti da se Županjska Posavina krene turistički razvijati upotrebom svoje baštine. Kroz poglavlja će biti prikazana povijest i segmenti koji čine tradiciju ovoga kraja. Na kraju ćemo obratiti pažnju na nogomet i tenis koji su veliki turistički potencijal ovoga područja. Mišljenje lokalnog stanovništva smo dobili provođenjem ankete i intervjua. Županja kao kolijevka nogometa i tenisa bi mogla postati vikend destinacija, te pridonjeti iznajmljivačima, obrtnicima u Županji i okolici. Tu činjenicu ćemo uzeti kao mogući pokretač razvoja Županjske Posavine.

49 stranica, 32 grafičkih priloga, 14 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: baština, Županjska Posavina, nogomet, tenis, turizam

Voditelj: prof. dr. sc. Zoran Stiperski

Povjerenstvo: prof. dr. sc. Zoran Stiperski
 prof. dr. sc. Aleksandar Lukić
 doc. dr. sc. Slaven Gašparović

Tema prihvaćena: 11. 3. 2021.

Rad prihvaćen: 8. 9. 2022.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Master Thesis

Heritage as a resource for development of Županja Posavina

Maja Škrobo

Abstract: Županjska Posavina belongs to the easternmost Croatian county, Vukovar-Srijem County. It consists of the city of Županja and eight municipalities that gravitate to Županja. At the beginning of the 1990s, the area seemed like a small industrial metropolis with the predispositions for development, but the desired development was absent. The Homeland war, afterwar privatization, decay of factories, loss of jobs resulted in a large loss of population, which set back the development of the observed area. In order to fulfill the task, the paper considered the possibility of tourism development of Županjska Posavina by valorising its rich heritage. Special attention was directed to football and tennis, which are the great tourist potential of this area, and an insight into the opinion of the local population was obtained by conducting a survey and interviews. Županja, as the cradle of football and tennis, could become a weekend destination, and contribute to renters, craftsmen in Županja and the surrounding area. This fact was ultimately taken as a possible driver for the future development of Županjska Posavina.

49 pages, 32 figures, 14 references; original in Croatian

Keywords: heritage, Županja Posavina, football, tennis, tourism

Supervisor: Zoran Stiperski, PhD, Full Professor

Reviewers: Zoran Stiperski, PhD, Full Professor
Aleksandar Lukić, PhD, Full Professor
Slaven Gašparović, PhD, Assistant Professor

Thesis title accepted: 11/03/2021

Thesis accepted: 08/09/2022

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia.

Sadržaj

1. Uvod	1
1.1. Predmet istraživanja i cilj rada	2
1.2. Metodologija istraživanja	2
2. Grad Županja i Županjska Posavina	3
2.1. Geografski položaj Županjske Posavine	3
2.2. Prirodno-geografska obilježja Županjske Posavine	5
3. Županjska Posavina u prošlosti	7
4. Arheološka zbirka.....	17
4.1. Prapovijest	18
4.2. Antičko, rimsko razdoblje	18
4.3. Srednji vijek.....	19
4.4. Tursko razdoblje (1536.-1691.).....	20
4.5. Vojna krajina	20
5. Arhitektura.....	22
6. Tradicijske rukotvorine.....	26
6.1. Narodna nošnja	26
6.2. Šaranje tikvica	29
6.3. Tambura.....	29
7. Tradicionalno-kulturne manifestacije.....	31
7.1. Šokačko sijelo.....	31
7.2. Žetvene svečanosti.....	32
7.3. Raspjevana Cvelferija.....	33
8. Prirodna i kulturna baština Županjske Posavine	34
8.1. Spačvanska šuma.....	34
8.2. Lov i ribolov	34

8.3. Konji i jahanje	35
8.4. Gastronomija	36
9. Kolijevka dva sporta u Hrvatskoj	37
9.1. Nogomet	37
9.2. Tenis	40
10. Turistički potencijal Županijske Posavine	42
11. Zaključak	47
Popis literature	48
Popis izvora	49
Popis slikovnih prikaza.....	VII

1. Uvod

Tema o Županjskoj Posavini mogla bi započeti tako da se pitamo koji su njezini počeci i snaga. Je li to plodna zemlja, bogate šume ili veliko bogatstvo vodom. Plodna zemlja je hranila, Sava je branila i povezivala sa svijetom, a šume su omogućile razvoj ovom području tokom povijesti. Kroz povijest je ovo područje prošlo burna razdoblja, a opet su ta sva sela opstala i širila se u dužinu i širinu. Uz to širenje i napredovanje, opet je ostala netaknuta priroda koja znači bogatstvo danas, kako za zdravlje, tako i za dušu. Stoljećima unazad ovo područje skupljalo je razne uspomene, običaje i posebnosti koje ovaj dio Hrvatske danas čine zanimljivim, posebnim, ali malo cijenjenim. Županjska Posavina je hranila i još hrani veliki dio Hrvatske, ali danas prosperitet i uspjeh leži u nekim drugim granama gospodarstva. Zato ćemo kroz ovaj rad prikazati dio onoga što baštini ovaj kraj kao resurs za razvoj turizma. U rad se uvodimo kratkim pregledom o najbitnijim informacijama o Županji i njejoj Posavini, smještamo ju u geografski prostor i govorimo o njezinim prirodnim obilježjima. U kratkim crtama ćemo proći kroz najbitnije epizode povijesti Županjske Posavine, te obratiti pozornost na arheološku zbirku koja se s godinama skupila i ispričala mnoge priče. Uz Šokce čija izdanja od kuća, salaša i dvorišta krase naselja, upoznat ćemo se s arhitekturom koja je nastajala dugo kroz godine, tako kako je koja vlast odlazila i dolazila, ostavila je za sobom unikatna arhitektonska djela. Kroz tradicionalne rukotvorine ćemo upoznati ljepotu i vrijednost ruku Šokaca koji još uvijek čuvaju svoje običaje. Zatim, spomenuti ćemo manifestacije koje čuvaju običaje naših starih, a uz te manifestacije je uvijek uklopljena gastronomija, kao i konjske zaprege. Osvrnuti ćemo se i na turizam, te turistički potencijal koji je nedovoljno iskorišten zbog marginalizacije ovoga podneblja. Možda čak vrlo malo prepoznatljiva i najatraktivnija činjenica, pogotovo za Županju, je to da s istoka Hrvatske potječu dva sporta na ovim područjima: tenis i nogomet. Tu činjenicu ćemo uzeti kao mogući pokretač razvoja Županje i okolice. Sve je to mali dio baštine Županjske Posavine, ali ima li ona dovoljno mogućnosti da parira južnijim dijelovima Hrvatske u razvoju turizma, to će vrijeme pokazati.

1.1. Predmet istraživanja i cilj rada

Predmet ovog istraživanja je baština Županjske Posavine kao resurs za razvoj. Za značajni pokret gospodarstva u Županji potrebna su restrukturiranja. U usporedbi sa prošlosti industrija je smanjena u svakom aspektu, kako u broju poduzeća, zaposlenika, tako i u proizvodnji. Županja ima dugu tradiciju obrta koje se razvijalo prema potrebama gospodarstva i stanovništva. Stanje i gospodarstva i broja stanovnika je sve lošije. Prema projekcijama obrtništvo je jedan od pokretača razvoja na ovom području u budućnosti. Zbog podneblja na kojem se nalazi, poljoprivreda je važna u Županji i okolici. Uz uzgoj šećerne repe, te tvornicu za preradu šećerne repe Sladorana d.o.o., treba naglasiti i ratarsku, voćarsku i povrtlarsku proizvodnju. Ovo područje posjeduje značajne gospodarske potencijale zbog svojih prirodnih potencijala, prometnogeografskog položaja, te već postojećih proizvodnih kapaciteta. Kako se ne čini puno toga da bi se s tih aspekata pokrenuo značajniji razvoj Županje i okolice, razmatramo razvoj Županjske Posavine kroz baštinu i potencijal za razvoj turizma, što je cilj ovog rada.

1.2. Metodologija istraživanja

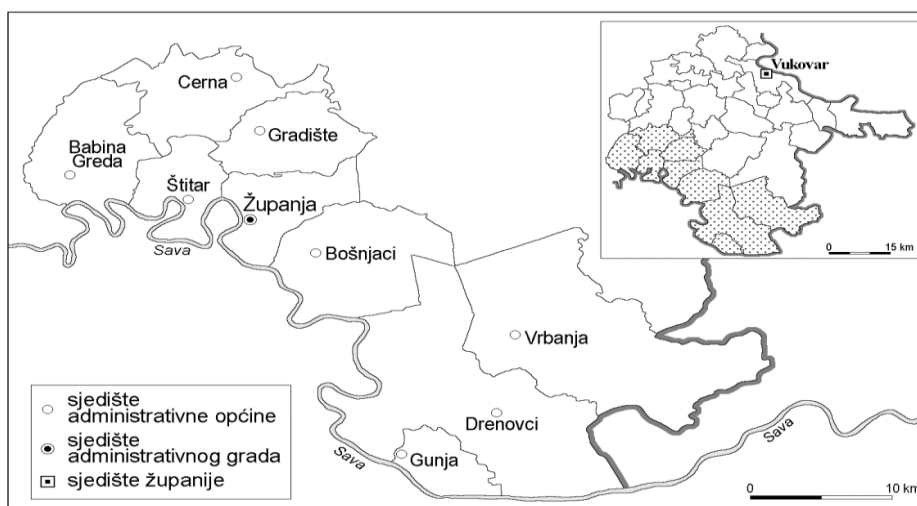
Nekoliko istraživačkih metoda smo koristili za izradu ovoga rada. Na početku je prikupljena i proučavana geografska i prirodno-geografska literatura koja je vezana za prostor Županjske Posavine. Kroz literaturu su obrađeni segmenti koji bi pridonijeli valorizaciji turizma proučavanog područja. Zbog uvida u razmišljanje stanovnika proučavanog područja proveli smo internet anketu. Anketu je ispunilo 40 ispitanika, te je ona sadržavala 10 anketnih pitanja. Anketu su ispunjavali stanovnici Županjske Posavine i u prva tri pitanja su odgovarali na pitanja o spolu, dobi i prebivalištu. Zatim su odgovarali na pitanja koja će u zadnjem poglavlju kroz tekst biti analizirana i koja su direktno vezana za tematiku. Proveli smo intervju sa osam ciljanih ispitanika: dva sportska djelatnika, četiri osobe iz političkog života Županje (dvije osobe iz vlasti i dvije osobe iz opozicije), te dvije osobe koje su izabrane tako što ih u istom kontekstu zanima ova tema. Intervju je proveden uživo. Ispitanicima su postavljena specifična pitanja koja su usmjerena na temu, te pomažu pri donošenju zaključaka u ovom radu. Anketa i intervjui su provedeni u srpnju i kolovozu 2022. godine.

2. Grad Županja i Županijska Posavina

Grad Županja prostire se uz lijevu obalu najvećeg meandra rijeke Save u sjeveroistočnom dijelu Republike Hrvatske. Županja je smještena u velikoj i plodnoj slavonskoj ravnici. Okružuju je rijeka Sava, mnogi slivovi i šume hrasta lužnjaka u spačvanskom bazenu. Godine 1991. Županja dobiva status grada, te je administrativno, kulturno i privredno središte Županijske Posavine, koja je obuhvaćala brojna sela u okolici koja su danas samostalne općine, ali i dalje gravitiraju Županji. Dobar geostrateški i prometnogeografski položaj Županji osigurava njezin položaj uz autocestu Zagreb-Lipovac i pristupačnost graničnih prijelaza s dvije susjedne države (Bosna i Hercegovina i Srbija). Zbog svog položaja, geoklimatskih i prirodnih obilježja Županja je grad s razvijenom poljoprivredom, prehrambenom i drvoprerađivačkom industrijom i obrtima. Županja i okolna sela imaju poznatu kulturno-povijesnu i etnografsku baštinu koja je zahvaljujući domaćim umjetnicima, opisana, opjevana i oslikana u mnogim djelima. Županijska Posavina je prostor koji obuhvaća Grad Županju i osam općina (Bošnjaci, Cerna, Gradište, Vrbanja, Drenovci, Gunja, Štitar i Babina Greda). Županja s okolicom tako broji nešto više od 31 500 stanovnika (Balentović i dr., 1997; DZS).

2.1. Geografski položaj Županijske Posavine

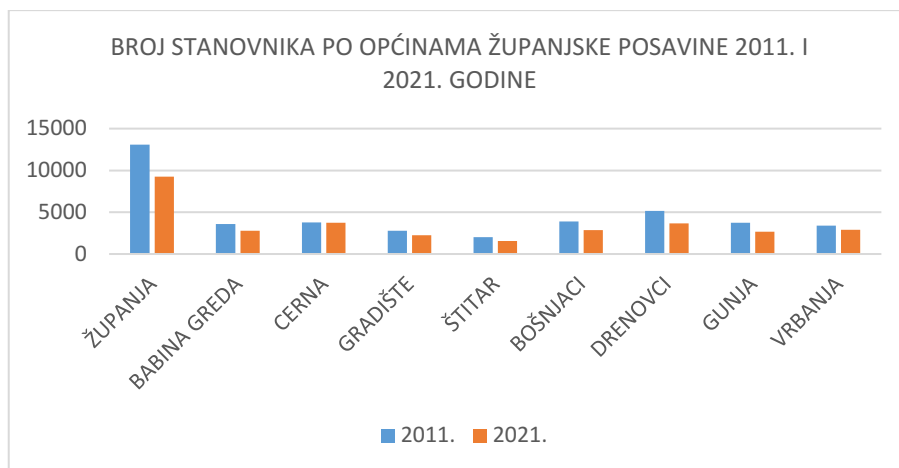
Grad Županja smješten je u istočnoj Hrvatskoj regiji Slavoniji, a administrativno pripada najistočnijoj Vukovarsko-srijemskoj županiji. Površina županije iznosi 2 454 km², a prema popisu iz 2011. godine ova županija je imala 179 521 stanovnika, a prema prvim rezultatima popisa iz 2021. godine ima 144 438 stanovnika. U županiji osim Grada Županje nalaze se još četiri grada (Vukovar, Vinkovci, Ilok i Otok) i 26 općina. Sam grad Županja se prostire na 88,94 km² pored rijeke Save, te je sjedište Županijske Posavine kao mikroregije. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine grad broji 13 090 stanovnika, a prema popisu iz 2021. godine 9 246. Ovaj čitav prostor je izrazito nizinski što pokazuje i sama nadmorska visina grada Županje koja je smještena na 80 metara nadmorske visine. Zemljopisne koordinate grada Županje 45°07' sjeverne geografske širine, i 18°70' istočne geografske dužine. U okviru Županijske Posavine smještene su slijedeće općine, idući od zapada prema istoku: Babina Greda, Cerna, Štitar, Gradište, Bošnjaci, Drenovci, Gunja, Vrbanja (Balentović, Jelić, 2013; DZS).

Sl. 1: Kartografski prikaz Županjske Posavine

Izvor: (Balentović, Jelić, 2013)

Općina Babina Greda je najzapadnija općina u sastavu Županjske Posavine, a njezina površina iznosi 79,51 km², te ima 2 784 stanovnika. Općina Cerna, također spada u zapadne općine Županjske Posavine. Njezina površina iznosi 69,29 km², te prema popisu stanovništva iz 2021. ima 3 722 stanovnika. Općini Cerna pripadaju naselja Cerna i Šiškovci. Na samo 5 kilometara sjeverno od Županje smještena je općina Gradište, koje se prostire na 57,56 km². U prošlosti je Gradište bilo u sastavu stare općine Županja. Prema popisu stanovništva iz 2021. godine Gradište je imalo 2 249 stanovnika. Nekada prigradsko naselje grada Županje, a danas samostalna općina Štitar ima površinu od 40,12 km², te broji 1 555 stanovnika. Idući istočno od grada Županje, smještena je općina Bošnjaci koja je 2021. godine imala 2 871 stanovnika, te poslije Županje najveće je naselje Županjske Posavine. Općina Drenovci obuhvaća slijedeća naselja: Drenovci, Đurići, Posavski Podgajci, Račinovci i Rajevo Selo. Općina je smještena na istoku Slavonije, u južnom dijelu Vukovarsko-srijemske županije, u takozvanom Spačvanskom bazenu. Površina općine iznosi 200,02 km², s 3 659 stanovnika prema popisu iz 2021. godine. Općina Gunja smještena je na lijevoj obali rijeke Save uz samu granicu s Bosnom i Hercegovinom, te je po popisu stanovništva iz 2021. godine imala 2 666 stanovnika, a površina općine je 31,1 km². Općina Vrbanja smještena je na samom jugoistoku Vukovarsko-srijemske županije. U sastavu općine nalaze se naselja: Vrbanja, Soljani i Strošinci. Površina općine je 191 km², a 2021. godine je imala 2 887 stanovnika (Balentović, Jelić, 2013; DZS).

Sl. 2: Broj stanovnika po općinama Županijske Posavine 2011. i 2021. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2013, 2022

2.2. Prirodno-geografska obilježja Županijske Posavine

Okosnicu Županijske Posavine čini sama rijeka Sava koja je smještena na južnoj granici ove mikroregije. S obzirom na prostornu lokaciju, Županijska Posavina smještena je u prirodno okruženom i odvojenom dijelu Istočnohrvatske ravnice, između Đakovačkog i Vukovarskog prapornog ravnjaka na sjeveru i rijeke Save na jugu. Najveći dio ovog prostora smješten je u naplavnoj ravnici rijeke Save, između njenog riječnog toka na jugu i rubnih močvara bosutske nizine na sjeveru, odnosno same rijeke Bosut. Prirodno-geografska obilježja Županijske Posavine ponajprije su određena ravničarskim reljefom i kontinentalnim klimatsko-ekološkim značajkama. S obzirom na ravničarski karakter ovog prostora, naplavni pojas Save je raščlanjen, te u okviru njega izdvajaju se dvije osnovne topografsko-ekološke cjeline: širok poplavni pojas-aluvijalna ravnica uz Savu i ocjedita naplavna ravnica, koja je na nešto višim nadmorskim visinama. U njezinom sastavu se nalazi veći udio pretaloženog prapora koji se nalazi na povišenom dijelu neplavljene naplavne ravnice. Njime se razdvaja poplavni pojas, odnosno aluvijalna ravnica uz Savu na jugu i rubne močvarne površine nizine bosuta na sjeveru. Nadmorske visine najvećim dijelom su između 80 i 90 metara nadmorske visine (Bognar, 1995).

Na vodne prilike ovoga prostora najveći utjecaj su imali klimamorfološki procesi u prošlosti, pri čemu su pored hidrogeoloških karakteristika stijena bitnu ulogu imali i noviji društveno-gospodarski zahvati uključujući tu i izgradnju nasipa, hidromelioracija. Bosutska nizina koja se pruža sjevernim dijelom ove mikroregije sastoji se isključivo od mlađih kvartarnih sedimenata. Među tim sedimentima najzastupljenije su naslage močvarnog i pretaloženog prapora koji je glinovit i pjeskovit. Najmlađi litološki elementi su muljeviti i organsko-barski sedimenti koji su rasprostranjeni u najnižim dijelovima ovoga kraja, te

plavljeni pjeskoviti aluviji („poloji“) koji su rasprostranjeni duž toka rijeke Save. Na toj mladoj, uglavnom naplavljenoj osnovi, uslijed egzogenog modeliranja stvoren je tipični nizinski reljef. Taj reljef je složen, iako izgleda vrlo homogeno. Vodne prilike u takvim stijenama su podložne velikim oscilacijama, pa tako primjerice od 4 do 8 metara u praporu i pješćano-glinovitim prosljocima, pa do 10 metara u ostalim taložinama. Brojne su rijeke koje presijecaju ovu mikroregiju. Osim rijeke Save koja je ujedno i okosnice ove mikroregije, a teče njezinim južnim dijelom, te ujedno tvori i granicu s Bosnom i Hercegovinom, u sjevernom dijelu ove regije nalazimo slijedeće rijeke: Bosut, Biđ, Berava, Bitulja. Na području čitave županije ukupno je izdvojeno 14 tipova tla, 6 vrsta tala pripada automorfnim, a 8 hidromorfnim tlima. Automorfna tla pokrivaju 45,4% ukupnih poljoprivrednih površina, a 54,6% pokrivaju hidromorfna tla (Bognar, 1995).

U Županjskoj Posavini voda u prostornoj strukturi ima veliko značenje. To je najprije odraz pedoloških i biogeografskih obilježja ovoga kraja. U ovom području prevladavaju takozvana hidrogena tla. Na ocjeditim predjelima naplavne zaravni raširena livadska (lesivirana i euterična) tla, a na mlađim i nižim terenima su rasprostranjena močvarna glejna tla (euglej). Pored ovih tala, na malim površinama uz rijeku Savu rasprostranjena su i aluvijalna tla. Euterična smeđa tla i ocjediti (meliorirani) euglej su jedan od temeljnih resursa za razvoj ovog područja zbog relativno visoke bonitetne vrijednosti (Bognar, 1995).

Vukovarsko-srijemsku županiju karakteriziraju vruća i sunčana ljeta i hladna zima sa snijegom, u pravilu, to je područje umjerenom kontinentalnom klimom. Srednja godišnja relativna vlaga zraka iznosi 79%, a srednja godišnja temperatura zraka je oko 11 °C. Klima Županjskog kraja posljedica je smještaja ovoga prostora u Panonskoj zavali, stoga ovo područje ima izrazita obilježja kontinentalne klime, obilježene visokim godišnjim amplitudama temperatura, malim horizontalnim promjenama zimske i ljetne temperature, te prema tome razmjerno malom količinom padalina. Potolina bosutskog kraja je veći dio zime ispunjena hladnim zrakom, pa se zato u siječnju srednja temperatura kreće oko -1 °C. Na ovom području ljeti temperatura raste od zapada prema istoku, te u krajnjim istočnim dijelovima u prosjeku doseže i više od 22 °C. Količina padalina osobito se smanjuje od zapada prema istoku, no ovdje pod utjecajem okolnih planina u Bosni i Hercegovini raste količina padalina u rubnom dijelu jugoistočnog panonskog prostora, tako Drenovci imaju godišnji prosjek od 823 milimetra, koji su smješteni na jugoistoku ove mikroregije, dok u sjeverozapadno dijelu ove mikroregije u kojem je smješteno Gradište godišnji prosjek iznosi 621 milimetar (Bajić i dr., 2008).

3. Županjska Posavina u prošlosti

Područje Županje i Županjske Posavine trajno je naselio čovjek već u prapovijesnom vremenu. O tome govore arheološki nalazi koji su pronađeni slučajno ili su bili ishod arheoloških istraživanja i iskapanja. Prva zemljoradnička naselja na ovom području su nastala u mlađem kamenom dobu-neolitu (oko 5000. do oko 3500. godine pr. Kr.), nalazila su se uz manje vodotoke na povišenim gredama. Prvi „Županjci“ bili su predvodnici starčevačke kulture koji su doseljavali sa prostora južne Vojvodine i stanovali su u zemunicama. U blizini Županje (naselje Šlajs) pronađeni su ostaci jednog takvog starčevačkog naselja. Arheoloških nalaza iz bakrenog doba-eneolitika (3500.-2100.) ima vrlo malo, ali ne postoji sumnja da su ljudi i tada bili prisutni na prostoru današnje Županje. Ista situacija je i s razdobljem brončang doba (2100.-700. g. pr. Kr.) kada su se od bronce masovnije izrađivale alatke, oružje i nakit. Također, malo je nalaza i iz starijeg željeznog doba (700.-500. g. pr. Kr.), i iz mlađeg željeznog doba koje je trajalo od 500. g.pr. Kr. do 1. stoljeća kada su Rimljani došli na prostor Slavonije, te time ulazimo u povijesno razdoblje. Materijalni tragovi kulture rimskog razdoblja fokusiraju se na nasumične površinske nalaze (rimski novac, oruđe, oružje, keramika), te su i oni malobrojni. Moguće je da u doba antike nisu bila veća naselja na ovom području, osim nekolicine individualnih građevina uz prometnicu Siscia (Sisak)-Sirmium (Sremska Mitrovica). Skoro se ništa ne zna o spoznajama o prošlosti županjskog kraja koja seže od propasti Rimskog Carstva 476. pa sve do početka 13. stoljeća. To je bilo vrijeme velike seobe naroda u kojem dolazi stanovništvo i trajno naseljava područje Slavonije. Iz tog doba postoje dokazi iz samo jednog groba koji datira iz 10. stoljeća (u Županji), ali se na osnovu jednog iskapanja ne mogu donositi ozbiljni zaključci (Ivanković i dr., 2007).

U razdoblju od 1102. (Hrvatska ušla u državnu zajednicu s Mađarima) pa sve do dolaska Turske vlasti 1536., područje današnje Županje pripadalo je Vukovskoj županiji i bilo je u vlasništvu je feudalnih obitelji (Gutt-Keledi, Talovaca i Sente Magoč). Županja tada nije imenovana tim imenom u pisanim nalazima, ali je potvrđeno da je na tom području bilo naseljeno, te je pripadala posjedu Selna. Veći dio posjeda Selna je bio na području današnjeg bošnjačkog atara i obuhvaćao je oko tridesetak manjih naselja. Imena tih manjih naselja se i danas nalaze u nazivima zemljišta, Županja je tada vjerojatno nalazila na „crkvenoj gredi“ (današnji Veliki kraj i Piškorevci) (Ivanković i dr., 2007).

Novija istraživanja pokazuju kako ime nije prvi puta zabilježeno u pisanim izvorima 1554. na Merkatovoj karti pod imenom Županje Blato (Zupana Blacia), nego je prvi puta

spomenuto 1528. godine na karti Ugarskog kraljevstva, kartografa Lazarusa. Taj podatak, da se Županja nalazi na navedenoj karti implicira na zaključak da je Županja tada već bila bitnije i veće naselje na području Županjske Posavine. Ime Županja se dovodi u vezu sa pojmom župan, župa, te prezimenom Županci (1450. se spominje Ivan Županci, plemić), a drugi dio imena simbolizira sastav blatnog, močvarnog, nizinskog terena na kojem se nalazi Županja (Pešić, 2006).

U srednjem vijeku, u predturskom razdoblju, stanovništvo Županje su bili Hrvati katolici. Pretpostavlja se da su u to vrijeme bili prisutni pripadnici sekte koja je na ovo područje došla iz Bosne (patareni, bogumili). U navedenom razdoblju nije bilo dovoljno vjernika katolika za osnivanje župe ili crkve na području Županje. Katolička crkva je nastojala iskorijeniti patarenstvo u Županjskoj Posavini osnivanjem samostana kod Podgajaca (Alšan). Prvi puta je naziv sela Bošnjaci spomenuto u posjedovnim listama 1476. godine, te je to još jedan od dokaza da je patarenstvo bilo prisutno i rašireno u Županji i okolici (Pešić, 2006).

Županje Blato je došlo pod tursku vlast 1536. godine kao i većinski dio Slavonije, tada je Husrevbegova vojska bez otpora prevalila Savu kod Šamca i osvojila Posavinu. U Županjem Blatu su Turci vjerojatno organizirali svoju vlast i vojnu bazu jer je bilo veće naselje od ostalih u okolici. Lokalno stanovništvo je brzo prihvatilo islam (patareni i dio katolika), te su si na taj način osigurali napredovanje u državnim službama, vojsci i bili su dio povlaštenog stanovništva. Ostalo stanovništvo koje nije prešlo na islam je imalo velike obaveze prema sultanu i povlaštenom stanovništvu. U to vrijeme su malobrojni katolici s područja Županjskog Blata u cijelom turskom razdoblju potpali su pod tramošničku župu u Bosni (Pešić, 2006).

U razdoblju od 1536. do 1619. godine za vrijeme turske vladavine o Županjem Blatu nisu poznate, nisu zapisane nikakve informacije. Tragove turskog razdoblja u Županjem Blatu i okolici ne nalazimo u arhitekturi, spomenicima ni u toponomastici. Na to područje nije došao ni Evlija Čelebija (turski putopisac) koji je obišao sva značajnija mjesta toga doba u Slavoniji. Jedina sigurna ostavština je u jezičnoj terminologiji. Tako se i u današnjem govornom jeziku koriste brojni turcizmi (riječi turskog podrijetla) (Marijan, 2004).

Nakon poraza kod Beča 1683. Turci su bili primorani na povlačenje s područja Slavonije nakon dugotrajnog ratovanja. Zadnje utočište im je bila tvrđava u Brodu i nju su napustili 1691. godine, te je time cijela Slavonija oslobođena turske vlasti. Odlazak Turaka

značio je velike promjene u strukturi stanovništva područja Županjske Posavine. Starosjedioci, islamizirani patareni su napustili Županje Blato i odselili su se na područje Bosne. Katolici starosjedioci su većinom napustili naselje i selili su se u sela dalje od Save jer su ih smatrali sigurnijima za život od pograničnog područja. Na mjesto iseljenog stanovništva došli su novi doseljenici iz Bosne koji su nakon vojne akcije u Bosni 1697. godine došli za princom Eugenom Savojskim na ovo područje. Naselili su zemljišta izbjeglih katolika, muslimana i patarena. Doseljenici su se brzo stopili sa starosjediocima jer ih je povezivao isti socijalni položaj, ista vjera i isti jezik (Marijan, 2004).

Austrija je 1718. osvojila Bosansku Posavinu i tada kreću nove migracije stanovništva u posavskom dijelu Slavonije. Vlasti su vjerovala da će novo područje pod vlašću ostati u sastavu carstva, te su potaknule seljenje stanovništva na desnu obalu Save gdje se nalazila velika količina neiskorištene, napuštene i obradive zemlje. Neke od obitelji iz Županje i okolice su se preselile u Bosansku Posavinu, ali 1739. godine Austrija je izgubila vladavinu na tom području, te su se mnogi tada vratili natrag. Određene obitelji se nisu htjele često seliti s jedne na drugu obalu rijeke, pa iz tog razloga danas postoje ista prezimena sa obje strane Save (Pešić, 2006).

Nakon Karlovačkog mira koji je bio 1699. godine Sava postaje trajna granica između dva carstva (osim u razdoblju između 1718.-1739. godine). Tada austrijske vlasti kreću s uspostavljanjem slavonsko-srijemske vojne granice. Vojne jedinice s kapetanom na čelu su bile smještene u strateški i gospodarski važnijim i većim mjestima. Jedna od takvih vojnih jedinica postavljena je i u Županjem Blatu koje je bilo sjedište 11. satnije (kumpanije) u sastavu 7. brodske pješačke pukovnije sve do ukidanja Vojne granice. Stanovništvo Županje Blata ju sudjelovalo u vojno-graničarskom sustavu u kojem su bili obvezni biti svi vojno i zdravstveno sposobni muškarci u starosti od 16 do 60 godina života, te su morali biti u stalnoj borbenoj spremnosti. U to doba graničar nije bio kmet, kao što je bio u građanskoj Hrvatskoj, ipak je težak bio život svakoga graničara. Graničari su morali obavljati brojne poslove, bili su opterećeni zabranama, radovima i uvijek su bili pod prijetnjom batinjanja za svaki prekršaj (Pešić, 2006).

Sl. 3: Prikaz graničara iz Muzeja u Županji

Izvor: Arhiv Zavičajnog muzeja Stjepana Grubera, Županja (2018)

Život se postupno normalizirao poslije izгона Turaka. Doseljavanjem stanovnika iz susjedne bosne povećan je broj stanovnika, a 1717. godine u Županjem Blatu je pečujaska biskupija osnovala župu pod koju su pripadali Štitar i Bošnjaci. Pečujski biskup Franjo Nesselrod posjetio je Županju 1729. godine, te prema njegovom opisu u sredini sela nalazila se župna crkva Sv. Ivana. Crkva je bila sagrađena od hrastovine i hrastovih grančica na vrhu. U blizini crkve nalazio se toranj (drveni) u njemu se nalazilo zvono koje su kupili župljani za 30 forinti. Godine 1755. Županje Blato posjetio je drugi pečujski biskup, te iz tog posjeta saznajemo da se u selu nalazi 136 bračnih parova i 708 stanovnika, te da je izgrađena nova crkva (Pešić, 2006).

Polovicom 18. stoljeća na području Županjeg Blata izvršeno je ušoravanje (zbijanje kuća u red), to jest stapanje malih okolnih zaselaka u jedno selo pod istim imenom. Stari dio današnje Županje je u to vrijeme dobio svoj urbanistički oblik koji je sačuvan sve do danas u osnovi. Godine 1764. Županje Blato je kao kompanijsko mjesto dobilo školu u kojoj se nastava održavala na njemačkom jeziku. Školu je pohađalo 40 učenika. Nedugo nakon toga, škola je ukinuta, ali je ponovno otvorena 1830. godine. Županje Blato se kroz cijelo 18. stoljeće formiralo u važnije mjesto u Međubosuću. U tadašnjoj Županji se nalazilo sjedište satnije, kumpanije, župe, selo je posjedovalo i školu jedno vrijeme, te se ti nalazio i solarski, te tridesetnički ured, neka vrsta carinarnice (Ivanković i dr., 2007).

Informacije iz prve polovice 19. stoljeća pokazuju da je 1829. godine Županja imala 1 829 stanovnika, a oko 1830. godine u Županji je nastala pučka škola. Prijelazna postaja za Bosnu se nalazila pored današnjeg Muzeja i preko nje se obavljala trgovina između graničara

i turskih poslušnika. Na potezu od Siska do ušća Save u Dunav u to vrijeme je godišnje plovilo 500 lađa koje su pristajale i kod Županje. Tu su pristajali učestalo i komorski brodovi solarice koji su dovozili iz gornje Ugarske sol. Kod Županje je pristajao i prvi hrvatski (i prvi na području Balkana) parobrod „Sloga“ koji je putovao na potezu između Siska i Zemuna tijekom 1844. i 1845. godine. Parobrod je potopljen 1845. godine u Bošnjacima, selu pored Županje (Ivanković i dr., 2007).

U Županji je 1861. godine osnovana Narodna čitaonica koja je odraz ideja hrvatskog preporodnog pokreta koji je imao utjecaja i na ovom području. Godine 1873. krenulo je ukidanje Vojne granice, specifičnog vojno-feudalnog sustava, a konačno je ukinuta 1881. godine kada je pripojena ostatku banske Hrvatske. Na totareve je podijeljena 7. brodska pukovnija u čijem se sastavu nalazila 11. županjska kumpanija. Za sjedište jednog od kotara je proglašena Županja, te se u njoj nalazio cijeli kotarski aparat. Jedino je Kotarski sud bio smješten u Bošnjacima, ali je i on 1911. godine preseljen iz Bošnjaka u Županju. Nakon ukidanja Vojne granice dolazi do ubrzanog procesa propadanja i razilaženja zadružnih zajednica. Cijeli vojno-graničarski sustav bio je temeljen na zadrugama, te je ranije vojna vlast svim mogućnostima sprječavala da se to dogodi (Ivanković i dr., 2007).

Ukidanjem Vojne granice dolazi do novih i slobodnijih kapitalističkih procesa, te do velikih gospodarskih promjena. U Županji i okolnoj agrarnoj sredini te se promjene ponajviše očituju u iskorištavanju hrastovih šuma. Na područje Županje dolaze strani poduzetnici koji poznaju potrebe europskog tržišta. Europsko tržište je tražilo kvalitetnu bačvarsku dužicu i taninski ekstrakt, te na ovom području razvijaju snažnu drvo-prerađivačku proizvodnju. U Bošnjacima, nedaleko od Županje sredinom 19. stoljeća krenula je eksploatacija velikih hrastova za proizvodnju trupaca. U osamdesetim godinama kreće intenzivno iskorištavanje nakon što je u Županji izgrađena Tvornica tanina. Udruženi engleski kapitalisti su 1884. godine izgradili Tvornicu tanina koja je bila prva i najveća tvornica te vrste u cijeloj Slavoniji i Srijemu. Osim Tvornice tanina, izgrađena je i Tvornica bačava koje su Englezima bile nužne za prijevoz taninskog ekstrakta. Lokacija ova dva velika pogona, u to vrijeme, nije slučajna. Županja se nalazila u okruženju velikih površina kvalitetnih hrastovih šuma, Sava je bila ključna za povoljan transport, a povoljna je bila i radna snaga koja je s obzirom na okruženje u kojem žive radnici bila vješta s drvetom. Sve navedeno je bilo poticaj Englezima da na području Županje ulože oko 70 000 funti sterlinga i izrade tvornice. Tvornica tanina i bačava po danu je proizvodila 600 vagona sirovine, a samo dvadeset godina nakon je dnevna prerada drvene sirovine narasla na 1200 vagona. Iz

brojki se najbolje vidi kako se brzo i nemilosrdno iskorištavao hrast kojim je bio bogat županjski kraj. Oko 1910. godine u Tvornici tanina i bačava, te na drugim radnim mjestima je bilo zaposleno oko 600 radnika od kojih je većina bila domaće stanovništvo, nadničari i seljaci koji su radeći u tvornicama imali dodatan izvor zarade (Balentović, 1995).

Sl. 4: Tvornica tanina i bačava

Izvor: Arhiv Zavičajnog muzeja Stjepana Grubera, Županja (2015)

Županja i okolica je izgradnjom tvornica doživjela velike promjene. Stanovnici su navikli na svoje standardne zanate i da djeca nastavljaju obiteljske poslove. Na područje Županje se doseljavaju ljudi iz ostalih predjela Hrvatske: Dalmacije, Gorskog Kotara, Like, drugih mjesta u Slavoniji, pa čak i iz Slovačke. Novi doseljenici u Županju su većinom bili šumski radnici koji su došli pronaći mogućnost zarade kao sezonski radnici. U to doba su najcjenjeniji bili Gorani koji su bili iskusni obrađivači drveta. Domaći narod ih je nazivao „Kranjci“, te su ih smatrali na neki način kvalificiranim radnicima. Dolazili su u „partijama“ nakon što su sa zakupnikom pošumljenog zemljišta dogovorili kriterije pod kojima će rušiti i obrađivati trupce u dužice ili u neki drugu oblik građevinskog materijala. Mnogi radnici koji su došli na područje Županje i okolice pronalaze dodatne poslove kao što je obrada, prerada i sječa drveta. Domaće stanovništvo je bilo udruženo u „partije“, te su oni izvlačili ogromne klade sa konjskim zapregama do mjesta za iskrcaj. Domaće stanovništvo dolazilo je značajne novčane zarade odvozom hrastova iz šume. U svemu je najvažnije to jer je domaće stanovništvo ostvarivalo dodatnu zaradu u vrijeme kada se nisu obavljali najvažniji poljodjelski poslovi (Balentović, 1995).

Većinom su se šumski sezonski radnici nakon obavljenog posla vraćali kući u svoja mjesta stanovanja, ali su se i mnogi od njih odlučili preseliti za stalno u Županji i Županjskoj Posavini. To je vidljivo iz podataka da je Županja 1880. godine imala 2 611 stanovnika, a

1900. godine već 3 630. U rasponu od 20 godina stanovništvo Županje povećalo se za preko 1 000 osoba, a da na to povećanje nije bitno utjecao natalitet jer je u tom slučaju bio malo veći od mortaliteta. Po navedenim mjerilima je povećanje rezultat doseljavanja stanovništva iz drugih krajeva Hrvatske, to jest Austro-Ugarske. Nakon 1900. godine zabilježena je stagnacija broja stanovnika u Županji, broj stanovnika čak i polako opada. Opadanje broja stanovništva je u direktnoj vezi s prekomjernom i brzom eksploatacijom šuma koje su do 1910. godine bile u većini posječene pa više nije bilo gospodarskih razloga zbog kojih bi se migracije iz siromašnijih predjela nastavile (Balentović, 1995).

Sl. 5: Spačvanski hrastovi, trupci s izložbe u Londonu

Izvor: Arhiv Zavičajnog muzeja Stjepana Grubera, Županja (2011)

Županja i okolica je teško stradala za vrijeme Prvog svjetskog rata u razdoblju od 1914. do 1918. godine iako na tom području nije bilo ratnih operacija. Oko 60 ljudi iz Županje poginulo je za vrijeme rata na raznim europskim bojištima, no uz ta stradanja broj stanovnika je dodatno opao zbog nestašice životnih namirnica i raznih bolesti. Kolera se pojavila u ljeto 1915. godine i prekinula oko deset života, a pred sam kraj rata, 1918. godine u jesenskom razdoblju na području Županje izbila je epidemija gripe od koje je preminulo 125 osoba različite životne dobi (Pešić, 2006).

Županja je ušla kao središte Županjskog kotara u novonastalu državu Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca (od 1929. Kraljevina Jugoslavija). Županjski kotar je sadržavao sela od Strošinaca do Gundinaca. Pred kraj 1918. godine, već u prvim danima od dolaska srpske vojske na područje Županje i njezine okolice vidjelo se u kakvoj će državi, pod kojim okolnostima i s kime stanovništvo Županje živjeti. Srpski „oslobodioci“ bahatim i okrutnim

postupanjem odnosili su se prema domaćem stanovništvu, a vratili su se i na stare, skoro i zaboravljene metode javnog batinanja stanovništva pod izlikom da bi mogli održati red i mir među Županjcima i tako ih prisilili na poslušnost (Pešić, 2006).

Najvažniju ulogu u političkom životu Županje imala je Radićeva Hrvatska republikanska seljačka stranka (od 1925. godine pod nazivom Hrvatska seljačka stranka) u Jugoslaviji između Prvog i Drugog svjetskog rata. Hrvatska seljačka stranka je uvjerljivo pobjeđivala na tom području na svim izborima. U vrijeme premoći Radićeve stranke, prema popisu stanovništva iz 1931. godine Županja ima oko 3 500 stanovnika, a to manje nego 1900. godine kada je u Županji živjelo 3 630 stanovnika. Većina stanovništva se u to doba bavila poljodjelstvom, a oko 1 000 osoba je bilo zaposleno u obrtu i industriji. Brojke se smanjuju nakon prekida rada Tvornice tanina 1936. godine. Za listu dr. Mačeka 1923. godine je glasovalo na izborima skoro 90% birača, a 1938. godine postignut je još bolji uspjeh, te je za navedenu listu glasalo preko 95% birača. Sastav stanovništva Županje uoči Drugog svjetskog rata činilo je 85% katolika, Hrvata. Nakon katolika, Hrvata po brojnosti su bili pravoslavci, odnosno Romi (pod pritiskom i utjecajem velikosrpske vlasti bili su primorani se tako izjašnjavati). Zadnji po brojnosti se navode Nijemci i Židovi koji su činili 5% stanovništva na ovim prostorima, te su se oni uglavnom bavili tercijarnim uslugama, trgovinom i poduzetništvom (Pešić, 2006).

Nakon „travanjskog rata“ 1941. godine i raspada Kraljevine Jugoslavije, te uspostave Nezavisne Države Hrvatske stanovništvo Županje je dočekalo ostvarenje višestoljetnih težnji hrvatskog naroda za nezavisnom i vlastitom državom. Zbog radikalnih i kriminalnih djela koje su ustaše poduzimale u najboljem slučaju se može reći da ustrojstvo nove vlasti nije baš proteklo glatko. Takve mjere u prvim mjesecima tek uspostavljene države su shvaćene na način kao da su bile nužne u tom razdoblju. Postupci tadašnje vlasti i kasniji događaji poput deportacije i likvidacije određenih skupina ljudi kao što su bili Židovi, Cigani i Srbi, ali i domaćeg stanovništva koje nije bilo suglasno s politikom koju su ustaše provodile, nisu kod ostalog stanovništva Županje budile odobravanje prema takvoj politici i načinu ophođenja. Unatoč tome, prema naputku dr. Mačeka, velika većina ostalog stanovništva ostala je lojalna novoj vlasti i ustašama (Balentović i dr., 1997).

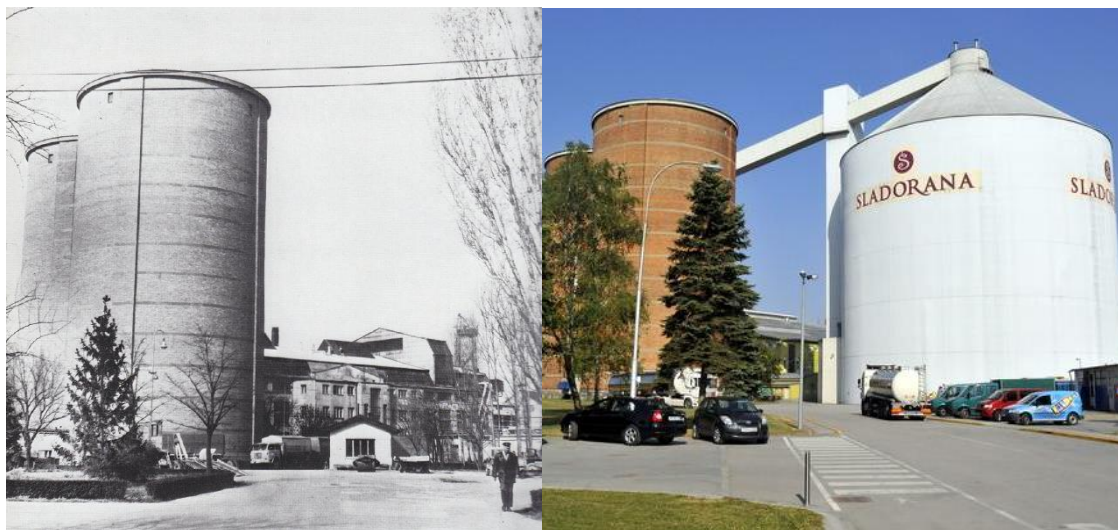
Određeni dio stanovništva koji je bio protiv vlasti nezavisne Hrvatske, kao što su bili malobrojni komunisti i lijevo orijentirani pojedinci, koji su djelovali u ilegali i to većinom nepovezano i samostalno. I tako sve do ljeta 1943. godine kada se stanovništvo aktivnije

uključilo u antifašistički pokret koji je imao bazu u zapadnom dijelu županjskog kotara (šuma Merolino). U razdoblju rata od 1941. do 1945. godine Županja je bila bez većih ratnih aktivnosti, osim nekoliko manjih vojnih, partizanskih i saboterskih akcija. Kroz sela Županjske Posavine u jesen 1943. godine pod njemačkom nadležnošću je prošla Prva kozačka divizija koja je bila sastavljena od ruskih zarobljenika i crvenoarmejaca. Narod ih je zvao „Čerkezi“, a oni su bili vojnici koji se nisu nadali da će se vratiti u Staljinov SSSR, te da će tamo imati budućnost i priliku za preživjeti. Čerkezi su Županji i okolici donjeli najviše zla za vrijeme Drugog svjetskog rata. Pljačkali su, ubijali, palili i silovali. Predstojnik županjske kotarske oblasti bio je primoran obavijestiti nadležne kako od njih stanovništvo nema zaštite. Partizanska postrojba, Osmo crnogorska brigada su 13. travnja 1941. bez značajnih borbi ušle na područje Županje. Tada su se već domobransko-ustaške i njemačke snage povlačile prema zapadu (Balentović i dr., 1997).

Poučeni svim prošlim vlastima koje su dolazile, domće stanovništvo je dočekalo partizane sa strahom, te je taj strah uskoro bio opravdan. Noću, obučeni u partizane, srpsko-crnogorski četnici su počinili mnoge zločine u hrvatskim, srijemsko-slavonskim selima tako što su ubijali pripadnike HSS-a, domobrane i civile jer su Hrvati. Taj pokolj dogodio se i u Županji, kada je više osoba likvidirano i odvedeno u smrt. U prvim poslijeratnim godinama se provodilo ugnjetavanje stanovništva koje je dugi niz godina živjelo svojim tradicionalnim životom. Nova vlast je krenula provoditi nacionalizaciju, kolektivizaciju i osnivanje seljačkih zadruga zbog toga su ostali mnogi bez osnovnih sredstava i uvjeta za obrađivanje zemlje, te bez svoje imovine. Najveći problem za županjskog seljaka bio je obvezan otkup ili oduzimanje sirovina za život koje nisu bile dostatne ni za najosnovnije potrebe. Zbog toga nisu mogli kao i prije obrađivati zemlju koja je nekada bila njihova, hraniti stoku, ni svoju obitelj (Pešić, 2006).

Županja zbog ubrzane industrijalizacije, poprima sadržaje i izgled urbanizirane sredine u prvim godinama nakon završetka Drugog svjetskog rata. Na takav ishod je najviše utjecala izgradnja tvornice Sladorane koja se krenula graditi 1942. godine, a završena je 1947. godine, te je tada krenula sa preradom šećerne repe, i Mljekare koja je izgrađena 1950. godine. Izgradnjom navedenih tvornica opet je krenuo premještaj i promjene u broju i strukturi stanovništva ovoga kraja. Iz pasivnih i ratom pogođenih dijelova Hrvatske se stanovništvo doseljavalo na područje Županje, te se zbog njih uz Sladoranu stvara i gradi radničko naselje zvano kolonija. Doseljeni radnici tvornica Sladorane i Mljekare doprinijeli su značajnom rastu stanovništva na području Županje u intervalu od petnaestak godina. Uoči

Drugog svjetskog rata prema popisu stanovništva Županja je imala nešto više od 3 500 stanovnika, a prema popisu iz 1953. godine Županja ima 5 391 stanovnika (Pešić, 2006).

Sl. 6: Tvornica Šećerana nekada i sada

Izvor: <https://www.agroklub.com/partner/sladorana-doo/2024/> (24.8.2022.)

U sastavu osječke oblasti Županja je bila središte kotara do 1956. godine kada su se ukinule prethodne administrativne jedinice i osnivaju se nove (isto kotari). Županja je postala jedna od većih općina u vinkovačkom kotaru. Godine 1961. novom teritorijalnom podjelom ukinut je vinkovački kotar, te je Županja formirana u središte županjske općine. Nova teritorijalno-administrativna reorganizacija 1991. godine dodjeljuje Županji status grada. Nakon prvih višestranačkih izbora 1990. godine i dešavanja u razdoblju Domovinskog rata kada je grad pretrpio velike gubitke u ljudstvu, materijalnim dobrima, te bio grad koji je najviše dana bio pod općom opasnošću, već sada su dio povijesti (Balentović i dr., 1997).

4. Arheološka zbirka

Zavičajni muzej Stjepana Gruberu u Županji utemeljen je 1953. godine, zahvaljujući profesoru Stjepanu Gruberu, te od 1993. godine nosi njegovo ime. Muzej je smješten u registriranim povijesnim građevinama, u Čardaku, i u Agenciji, obje građevine datiraju iz 19. stoljeća. Dugogodišnjim radom prvenstveno entuzijasta koji su htjeli sačuvati prošlost ovoga kraja do danas je skupljeno više od 10 000 predmeta, više od 8 000 naslova u stručnoj biblioteci, te mnoge druge vrijednosti koje ovaj muzej sadrži. Prvi stalni postav muzeja je iz 1957. godine, a taj postav je bio izložba etnografske i kulturno-povijesne građe. Za vrijeme Domovinskog rata zgrade muzeja su pretrpjele velika oštećenja i u tom razdoblju je najvrjednija građa izmještena iz muzeja. No, nakon rata su zgrade adaptirane i sanirane. Kako bi u cjelini prikazali područje i zbivanja Županijske Posavine kroz povijest, obratit ćemo pozornost na arheološku zbirku. Arheološka građa koja ilustrira najvažnije dijelove materijalnog i duhovnog života na prostoru Županijske Posavine od prapovijesti, antike do srednjeg vijeka izložena je u stalnom postavu muzeja. Navedene zbirke koje se sastoje od kamenih, metalnih, keramičkih, koštanih i staklenih predmeta, prikupljene su darivanjem, sustavnim iskopavanjima, sondiranjem, ispitivanjem nalazišta. Zbirke u muzeju su predstavljene kroz teme: naselja, pogrebnih rituala i vjerovanja, tehnologija, gospodarstva i etničke problematike (Marijan, 2004).

Sl. 7: Zgrade sadašnjeg Muzeja, Agencija i Čardak

Izvor: <https://muzej-zupanja.hr/> (24.8.2022.)

U prethodnom poglavlju smo već kroz kratki prikaz povijesti Županje i okolice vidjeli različite kulturne utjecaje na ovom prostoru. Iako se Županja prvi put u zapisima spominje tek 1528. godine ovi prostori bili su nastanjeni puno prije toga, još od prapovijesnog doba.

4.1. Prapovijest

Kroz nekoliko sustavnih iskopavanja prikupljen je značajan inventar koji zbog pouzdanih arheoloških podataka čini okosnicu za predstavljanje načina života zajednica na ovom području u doba neolitika i brončanog doba. Iskopavanja su izvedena na lokalitetu neolitičkog naselja sopotske kulture Dubovo-Košno, lokalitetu brončanog doba Dubovo i nekropole Popernjak datirane u kasno brončano doba. Prijelaz između ova dva razdoblja, bakreno doba, predstavljaju nalazi bakrenih sjekira iz Štitara i Šlajsa, te nalazi keramike kostolačke i vučedolske kulture s lokaliteta „Lovačka kuća“ s područja Zvizdangrada kod Soljana. Starijim prapovijesnim razdobljima pripada i materijal s lokaliteta „Ciglana“ u Gunji, kao i brojni pojedinačni nalazi kamenih sjekira, keramike i mikrolita s lokaliteta: Garišta, Štitar, Dugo kod Bošnjaka, Ključevi, Kućišta, ulice Veliki kraj i Stjepana Grubera u Županji, te Buče-Klarić stan s područja Posavskih Podgajaca. Uz spomenutu nekropolu Popernjak, kasno brončano doba predstavljaju brončani i keramički nalazi iz Županje, Šlajsa, Karaševa, Krive noge kod Bošnjaka. Rano željezno doba je slabo istraživano, zbog nedostatka sustavno istraženih lokaliteta postoje određeni slučajno nađeni predmeti na lokalitetima Crne njive kod Županje i Repovac kod Štitara. Mlađe željezno doba predstavlja latenski keramički materijal s istraživanog keltskog burga Gradca kod Cerne, te pojedinačni nalazi s lokaliteta Crne njive kod Županje (Ivanković i dr., 2007).

Sl. 8: Keramičke posude kulture žarnih polja s nekropole Popernjak

Izvor: Arhiv Zavičajnog muzeja Stjepana Grubera, Županja (2016)

4.2. Antičko, rimsko razdoblje

Većina nalaza iz rimskog doba prikupljena je na lokalitetu Kamenište kod Gradišta. Na navedenom lokalitetu pronađen je najveći broj opeka s pečatom rimske legije stacionirane u Panoniji LEG II AD (Legio II Adiutrix), kao i ostali značajni predmeti poput fragmenata rimskog podnog mozaika, fragmenata bojane žbuke, metalnih figurica Erosa i Fortune. Na lokalitetima Dubovo-Košno kod Županje, Presovac, Rajevo Selo, Berava-Crna Greda kod Štitara, Salinci između Gradišta i Otoka, Drškovci kod Bošnjaka nađeni su rimski nalazi fibula, keramike i novca, a značajan je nalaz i rimskih keramičkih lampica kod Štitara.

Područjem Županjske Posavine u rimsko doba prolazili su najznačajniji putevi i ceste. Neki od njih su od Siscije do Sirmiuma, te preko Bosne do Salone, ali i oni lokalnog značaja prema Cibalii. Značajan punkt cestovne mreže je bio i most na Savi kod Gunje. Po povijesnim nalazima i dokazima utemeljeno je da se na rijeci Savi u blizini Županje na lokalitetu Vragorilo nalazila putna stanica Ad Basante, a u Posavskim Podgajcima stanica Saldis (Ivanković i dr., 2007).

Sl. 9: Brončana figurica Erosa nađena na lokalitetu Kamenište

Izvor: Arhiv Zavičajnog muzeja Stjepana Grubera, Županja (2016)

4.3. Srednji vijek

Postoje mnogi slučajno otkriveni nalazi ranog srednjeg vijeka, te srednjeg vijeka, tako i starohrvatska nekropola Daraž kod Bošnjaka s kosturnim ukopima i inventarom datiranim od 9. do 13. stoljeća. Na području Županjske Posavine pripadaju važni nalazi srednjeg vijeka poput koplja karolinškog tipa s lokaliteta Dugo kod Bošnjaka, keramike s lokaliteta Bogaz-Torinci kod Štitara, nalaz srednjovjekovnog novca (banovaca), te ulomaka keramike s lokaliteta u ulicama Veliki kraj, Braće Radića, Velika i Mala Kućišta u Županji. U Šantavi u Županji 1909. godine nađene su naušnice starohrvatskog tipa, a u blizini mosta na Savi između Županje i Orašja otkriven je novčić kralja Sigismunda (1387.-1427.). Kasni srednji vijek predstavljaju gradišta na vodi kao što su Virgrad i Zvizdan, dobro utvrđena i branjena dubokim opkopima i jarcima, te drvenim palisadama. Virgrad se spominje u 15. stoljeću kao posjed obitelji Alšan, a kasnije ga kralj Sigismund daruje Talovcima, a od sredine 15. stoljeća je u posjedu Kolomana Berženija. Ostaci utvrde Alšan-grad se

najvjerojatnije nalaze na položaju Zib s lijeve strane puta od Bošnjaka prema Posavskim Podgajcima. Srednjovjekovni sloj utvrđen je i na utoku Biđa u Bosut, Gradcu u Cerni. Cerna se spominje 1408. kada kralj Sigismund daruje taj kaštel obitelji Gorjanski. Srednjovjekovne utvrde na području Županjske Posavine: Zvizdan, Virgrad, Alšan, Kostroman, te Gradac u Cerni činile su, izgleda, jedan poseban povezani obrambeni sustav-limes prema turskim osvajanjima. Najvjerojatnije su sve utvrde porušene prilikom turskih prodora na područje Slavonije (Ivanković i dr., 2007).

4.4. Tursko razdoblje (1536.-1691.)

Za vrijeme turske dominacije područjem Županje, ona je bila u sastavu sandžaka Srijem, to jest, iločki sandžak kojem je bilo sjedište u Iloku. Najniža upravno-teritorijalna jedinica u turskoj upravnoj organizaciji bila je kadiluk. Na županjskom području sjedište jednog od kadiluka bila je Cerna, a njoj su pripadali Bošnjaci i okolna sela. U Povijesnoj zbirci ovog doba postoje mnogi predmeti: pištolj kubura-paljenja na kremen, jatagan, brončani spremnici za barut-fiškalija, turske lule, primjerak arapske kaligrafije, originalni povijesni dokumenti pisani arapskim pismom, razni crteži i karte. Nakon poraza pod Bečom 1683. Osmanlije su bili prisiljeni na povlačenje iz Slavonije. Zadnje utočište koje su napustili je brodska tvrđava 1691. godine, te tada prestaje njihova vladavina i na području Županje i okolice (Ivanković i dr., 2007).

Sl. 10: Pećanka, kubura – pištolj paljenja na kremen

Izvor: Arhiv Zavičajnog muzeja Stjepana Grubera, Županja (2016)

4.5. Vojna krajina

Ovo područje je očuvalo zavidne nalaze i ostatke iz doba Vojne krajine. U zbirci se tako nalazi vojnokrajiški ormar za oružje i odjeću graničara, originalna natpisna ploča

babogredske kumpanije, putokaz-miljokaz, vrijedna knjiga Babogredske zapovidi iz 1823. godine, mnogi primjerci oružja, pušaka, sablji s graviranim i inkrustiranim ukrasima, te drugi dijelovi vojničke opreme. Posebna zanimljivost su četiri figurice izrađene u tvornici porculana Meissen koje prikazuju graničare, te portret cara Josipa II iz 1789. godine. Postoje brojni originalni dokumenti pisani njemačkim, hrvatskim ili mješavinom oba jezika. Jedan od najposebnijih dokumenata je originalni Manifest o ukidanju Vojne krajine iz 1881. godine. Iz spomenutih dokumenata vidljivo je kako je Županja bila sjedište 11. kumpanije, satnije u sastavu 7. brodske pješadijske pukovnije sa sjedištem u Vinkovcima. Na današnjem području okolice Županje bile su ustrojene još tri kumpanije: 9. u Babinoj Gredi, 6. u Cerni i 12. u Drenovcima, također u sastavu iste pukovnije. Za vrijeme Vojne krajine granična kontrola se odvijala iz čardaka koji su 18. i 19. stoljeću podignuti duž čitave austrijsko-turske granice. Čardaci su imali višestruku namjenu. S njih su čardaklije nadzirali turski teritoriji i kretanja njihove vojske na granici i služili su za kontrolu graničnih prijelaza. Imali su zadatak paziti da se na područje Vojne krajine ne useljavaju razbojnici, ali su morali i sprečavati iseljavanje i dezerterstvo svojih podanika na teritoriji turske dominacije. Čardaci su imali i ulogu sanitarnog kordona za sprječavanje širenja kuge i drugih zaraznih bolesti. Radi boljeg pregleda nadziranog područja čardaci su morali biti podignuti na stupovima barem tri metra iznad zemljišta. Uz bolju preglednost, a visina ih je branila i od poplava, što je bilo važno za čardake uz rijeku Savu, a tako se mogao i lakše braniti pristup čardaku. Neki od najpoznatijih tipova čardaka, kao i prototip čardaka u Županji predstavljeni su crtežima (Ivanković i dr., 2007).

Sl. 11: Dio postava Muzeja iz doba Vojne krajine

Izvor: Arhiv Zavičajnog muzeja Stjepana Grubera, Županja (2015)

5. Arhitektura

Županja je još jedno od naselja koje se razvijalo uz rijeku Savu, pa tako i njezina okolica koja se također razvila uz razne manje rijeke. Na ravničarskom području uz rijeku nastala je kao tipično slavonsko selo s obilježjima ušorenog naselja i seoskom arhitekturom. Obilježavaju ju široke ulice, šorovi s drvodredima oraha, lipa i kestena (Juzbašić, 2004).

Uz autohtono stanovništvo ovoga područja, Šokce, na području Županje postojao je i sve utjecajniji građanski stalež koji je na razne načine utjecao na razvitak i život budućeg grada. Građanski sloj su činili razni zanatlije, trgovci i intelektualci korijenja iz različitih zemalja. Građevine koje su ostavili iza sebe su značajne za grad i daju mu i danas prepoznatljiva i posebna obilježja. Većinom su te građevine izgrađene između dva rata u neoklasicističkom stilu. Neke od tih građevina su: Općinski sud koji je bio nekada u vlasništvu obitelji Brunschmidt, zgrada Gradskog poglavarstva koja je bila nekadašnji Kotarski sud, zgrada u ulici Veliki kraj 54 koja je bila u vlasništvu obitelji Neulander, nekadašnje prenoćište „Weinberger“, Hotel „Jelen“ u kojem se sada nalazi drogerija „dm“, Glazbena škola Srećka Albinija koja je prije bila osnovna škola (Balentović i dr., 1997).

Sl. 12: Današnja zgrada Gradskog poglavarstva, nekadašnji Kotarski sud

Izvor: <https://zupanjac.net/wp-content/uploads/2022/05/grad-zupanja.jpg> (24.8.2022.)

Nakon Drugog svjetskog rata uz radničko naselje Šećerana, od značajnijih arhitektonskih izdanja, treba izdvojiti i Novo naselje s obiteljskim kućama i naselje na Panju. Iz navedenog razdoblja su i tri građevine koje je projektirao Josip Osvald: Radnički dom „Kristal“ s kinodvoranom, Dječji vrtić na Šećerani i bivši Izviđački dom. Arhitekt je radio zdanja u skladu estetike i funkcionalnosti. Duško Kaić 1954. godine je projektirao zgradu Kina „Mladost“, te tribine za NK „Graničar“. Stara građanska, a kasnije osnovna škola koja

je izgrađena u vrijeme Austrougarske doživjela je preuređenje prvoga kata za potrebe Hrvatskog radija Županja (Balentović i dr., 1997).

Sl. 13: Zgrada iz vremena Austrougarske, današnja Knjižnica i Radio Županja

Izvor: <http://www.tz-zupanja.hr/wp-content/uploads/2015/06/gkzu-zgrada.jpg> (24.8.2022.)

Kada govorimo o sakralnoj arhitekturi, osim nekoliko kapelica u ulicama, ističu se i dvije crkve. Crkva Sv. Nikole Tavelića u župi dva, a posebno je istaknuta župna crkva Mučeništva Sv. Ivana Krstitelja u župi jedan. Crkva u župi jedan se ističe zbog svoje bogate unutrašnjosti. Sadrži pet neobaroknih oltara, bogate ukrase i mnoge freske i slike koje su prisutne na cijeloj unutrašnjosti. U samom dvorištu se nalaze kapelice koje prikazuju Križni put, uz kapelice se nalazi crkva na otvorenom, te župni ured i pastoralno središte s dvoranom za razne priredbe, knjižnicom i prostorima za izložbe (Balentović i dr., 1997).

Za panonski kraj karakterističan građevinski materijal u razdoblju 19. stoljeća i prve polovine 20. stoljeća bilo je drvo, zemlja i šiblje. U prošlosti županjski kraj je bio vrlo bogat gustim šumama stoljetnog drveća, posebno drva hrasta, tako da su se hrastovi najviše koristili kao osnovna građa. Drvo je bilo osnovni materijal za konstrukcije, dok je šiblje služilo kao pomoćni materijal ili za ograđivanje posjeda i stoke. Zemlja ili točnije blato koje je bilo mješavina zemlje, ljustica žitarica, ilovače i vode, su se mazale po drvetu kao vezivni materijal ili se smjesa lijevala u kalupe i sušila u cigle. Na izgrađene zidove se stavljala bijela boja, a krovovi su uvijek bila na dvije vode. Pokrov je davno bio slama, zatim drvene dašice, a kasnije crijep (Juzbašić, 2004).

U Županji od davnina prevladavaju dva tipa kuća među starosjediocima. Stariji tip je bio tip kuće koja je čelom okrenuta prema ulici, a kasniji tip je kuća koja je građena na front, to jest kuća koja je svojom dužinom okrenuta prema ulici. Kuće okrenute čelom prema ulici

većinom su imale na prednjoj strani dva prozora i ulaz u trijem kroz koji se u kuću ulazi direktno s ulice. Druga opcija za ulaz u kuću je bila mala kapijica između dva stupa odmah pored zida kuće ili kapije koje su služile kao kolni ulaz u dvorište. Za razliku od prvog tipa, kuće na front su imale na prednjoj strani tri, četiri ili više prozora i nadsvođeni, u sklopu kuće uzidani dio kolnog ulaza u dvorište s velikim vratima koji se naziva ajnfor. Od početka 19. stoljeća, pa do kraja 20. stoljeća po literaturi se može zaključiti kako su većinom bile jednodostorne, dvodostorne i trodostorne organizacije prostorija. Prednji stambeni prostor sastoji se od jedne veće sobe, kuhinje i trijema. Gospodarski dio kuće je sastavljen od niza različitih namjenskih zgrada u dvorištu. Ambar se nalazio u prednjem dijelu dvorišta i to na središtu, ambar je spremište za žito. Uz ambar u središnjem dijelu dvorišta se nalazio i bunar s đermom, te vanjska peć, to se sve nalazilo u prednjem dijelu kako bi bilo bliže stambenom dijelu objekta. U drugom dijelu dvorišta nalaze se šupe, štagalj, štala, kačara, pecara i ostala otvorena ili zatvorena spremišta. Zbog užorenih ulica i dugih a uskih placeva raspored svakog domaćinstva je bio zanimljiv i većinom se nizao objekt za objektom u dužinu dvorišta (Juzbašić, 2004).

Sl. 14: Slavonska kuća na front i kuća čelom okrenuta prema ulici

Izvor: <https://www.tz-zupanja.hr/> (24.8.2022.)

Šokačke obitelji su najčešće bile organizirane u zadruge, domaćinstva, to jest velike obitelji. U blizini svog zemljišnog posjeda izvan sela imali su prostor za stanovanje koji se sastojao od kuhinje i sobe, uz gospodarske zgrade. Kuća s gospodarskim objektima, šumama, livadama na zemljišnom posjedu, to jest cijelo imanje, naziva se „stan“ uz koji se nalazila još nalazila zemlja i polja. Održavanje „stanova“ je išlo naizmjenično po dogovoru između obitelji jer je to imanje trebalo čuvati i uređivati kao i svoju vlastitu kuću. Raspored objekata na „stanovima“ je bio vrlo zanimljiv. Objekti su bili većinom građeni od drveta i bili su puno veći gospodarski objekti na stanu nego oni u privatnim dvorištima. Dok su u

naseljima objekti nanizani jedan na drugi, na imanjima su gospodarske zgrade bile udaljene jedna od druge pa čak i više od desetak metara. Razlog tome je bilo to što su većinom bile građene od drveta, a na „stanovima“ je dolazilo puno češće do požara zbog krčenja šuma i ostalih zasada, zbog toga da se vatra ne uhvati s objekta na objekt udaljeni su jedan od drugoga. Uz obradu zemlje i raznih kultura, na „stanovima“ se nalazila stoka i perad i iz tog razloga su se gradile svinjare, kokošinjci i prostori u kojima se čuvala slama i pljeva za prehranu, to jest, gamara i plivnica. Također, na „stanovima“ se nalazio voćnjak s različitim nasadima voća, te obavezno šljivik. Uz voćnjake su se nalazili vrtovi za cvijeće i povrće, te pčelinjak jer se gotovo svaka zadruga bavila i pčelarstvom. Sve to je bilo potrebno imati i održavati jer uz naporan rad oko cijelog imanja, stana, ljeti su svi članovi zadruge rado boravili na stanu (Juzbašić, 2004).

Graničarski čardak u Županji pripada vrsti zatvorene stražarnice s trijemom i jedini je takav sačuvani objekt obrambene arhitekture Vojne krajine na tlu Hrvatske. Početkom 19. stoljeća izgrađen je kao središnji punkt uz Savu na tadašnjoj granici između Austrougarske i Turske. Danas se u čardaku nalazi Zavičajni muzej Stjepana Grubera, te je čardak spomenik kulture. Uz graničarski čardak, muzeju pripada i zgrada parobrodske Agencije koja se nalazi u blizini. Zgrada Agencije je izgrađena sredinom 19. stoljeća, u to vrijeme je parobrod „Sloga“ plovio Savom (Marijan, 2004).

Sl. 15: Graničarski čardak u Županji

Izvor: <https://muzej-zupanja.hr/> (24.8.2022.)

6. Tradicijske rukotvorine

Ruke seljaka su prije bile jedina „mašina“ koja je proizvodila svo potrebno oruđe. Tradicijske rukotvorine su se u kućnoj radinosti pravile za čovjekove potrebe, bilo to rukom ili alatima i napravama koje je ta ruka ranije stvorila. Bitna je izrada rukotvorina koliko i proizvod, zbog očuvanja baštine, starih zanata i običaja. Na području Županjske Posavine bitno je izdvojiti šaranje tikvica koje je postalo bitna kućna radinost na području Gradišta, nošnje, te razne tehnike veza od kojih se nošnje stvaraju. Naglasiti se treba i rad s drvom, pa smo tako izabrali najposebniji, a to je izrada tambura.

6.1. Narodna nošnja

Osnovni dijelovi tradicijske odjeće šivaju se od domaćeg bijelog platna, a ostali odjevni predmeti od svile, vune i kože. Glavna sirovina za izradu domaćeg platna, to jest tkanja za odjevne predmete, od 20. stoljeća je pamučna nit domaće ili industrijske proizvodnje, dok je od davnina pa sve do početka 20. stoljeća bio lan i konoplja (Balentović i dr., 1997).

Najnovija istraživanja šokačke ženske nošnje u županjskom kraju pokazala su da je košulja iz dva djela bila osnovni oblik. Haljetak s rukavima je gornji dio, to jest oplećak, nosi se uvučen u donju suknju koja se zove skuta, skuti (Bošnjaci, Račinovci, Vrbanja, Drenovci) ili rubina (Cerna). Za velike svečanosti na gornji dio tijela žene prvo navlače košuljicu, zatim mali obični oplećak, a potom veliki oplećak. Podsuknje se navlače na donji dio tijela, količina podsuknji može biti od jedan do sedam, te to zavisi o debljini žene koja ih oblači. Najčešće se oblače tri podsuknje. Znakovitu skupinu predstavljaju vezenke (veznice), krojene su od čistog tkanja, ali postoje i od uzrokovanog tkanja. Kod te vrste se najčešće uzdužni, ali i vodoravni ukrasi ukrašavaju pamučnim koncem u boji-pređicom. U vrijeme žalosti, Adventu i Korizmi nose se ukrašene plavom ili bijelom bojom, dok se u ostalim prigodama nose crvene ili kombinacija crnocrvene ili plavocrvene boje. Najsvečaniju skupinu čine urešene pozlaćenom niti žute boje i svilenom niti. Kod izrade čipaka primjenjuju se uglavnom tehnike kukičanja-eklovane, necanja-tehnika mrežasto izvedene čipke (Babina Greda), šlinganja i toleda. Sve se još jednom učvrsti tkanicom. Neke tkanice ukrašavaju se nitima srme i zovu se srmene tkanice. U svečanijim prigodama pojas se stavlja preko tkanice, on je vezen stilom ostatka nošnje i ima isključivo ukrasnu funkciju. U mjestima u okolici Županje, pogotovo u istočnim selima, te Babinoj Gredi, uz prethodno navedene tkanice, ženske osobe bi u svečanim prilikama nosile tkanice trobojnice (crven,

bijeli, plavi). Donji dio prednje pole zaslanja pregača. Zaprega, oprega ili kecelja, razlikuju se u materijalu, veličini, kroju i namjeni. Prvi naziv pregača označava pregaču tkanu od vune u temeljnoj crnoj boji ili prtkivanu raznobojnim nitima vune ili srmom-srebrnom niti. Drugu vrstu tzv. pregače, u pravilu izrađene od tvorničke tkanine, jedino u Babinoj Gredi možemo naći izrađene od bijele tkane svile, domaće izrade. Marama na vrat biraju se uz pregaču i osnovno ruho žene. Napravljene su od domaćeg bijelog platna bez ukrasa, s vrlo uskim čipkama ili samo resama na rubu. Nosile su se u određenim prigodama manje svečanog karaktera ili uz starije oblike radne odjeće. Ostale vrste marama napravljene su od kupovnog materijala (tamnoboje svile ili štofa), a primjena takvih materijala zabilježena je početkom 19. stoljeća. U skladu sa suvrsticom ruba nosile su žene i obuću. Zimi se sastojala od debljih čarapa (vunениh pa i od valjane vune) uz koje su nosile nekoliko vrsta opanaka. Ljeti su za svečanije vrste ruha i prigodnu odjeću obuvali na pamučne čarape pletene kožne sandale. Gornji dijelovi ženske odjeće odijevali su se zimi te uz neke specifične oblike prigodnih vrsta ruha. Kratki crveni kožni haljetak s runom iznutra, bez rukava, vrlo lijepo ukrašen aplikacijama tanke kože i ogledalcima-kožuščić nosili su uz vezenice (Juzbašić, 2004).

Sl. 16: Razne vrste ženske narodne nošnje

Izvor: <https://zupanjac.net/> (24.8.2022.)

Dječje narodne nošnje za nošenje svakim danom krojene su u cjelovitom obliku po uzoru na odjeću odraslih (ženske i muške). Nakon raznih tipova i suvrstica košuljica tijekom prvih godina života, dobi kada dijete raste, dolazi do šivanja dvaju osnovnih oblika dječje košulje. Kad dijete preraste ovu dob, to jest oko polaska u školu, za djecu se kroje posebne vrste dječjih košulja primjerene nekoj prigodi, pa čak im se priprema i svečano ruho. Ženskoj djeci se za svečane prigode oblače neke suvrstice ruha koje odgovaraju odjeći žena, a čine ih ženska košulja odvojenog tipa rubina, skuta i oplećak. Uz njih slažu odgovarajuću maramu na vrat i pregaču. Kosu za svečane prigode uređuju u košaricu (Cerna) i ukrase cvijećem i malim dukatima. Svakim danom u dvije spletene pletenice koje straga slobodno padaju niz

leđa (Županja, Babina Greda i sva druga sela). Na nogama je prikladna obuća (Balentović i dr., 1997).

Osnovne dijelove muške nošnje sačinjavaju široke gaće u funkciji hlača i košulja-rubina (Cerna), košulja (Bošnjaci). Krojeni su iz dva dijela, a nose se tako da košulja pada slobodno preko gaća. Muška narodna nošnja šivana je od bijelog domaćeg platna bez uzoraka čistog, prostog tkanja, a samo su najsvečanije mogle biti i od uzorkovanog platna. Prsni dio na košulji ukrašavan je bijelim vezovima po bijelom raspletom, rasplitom, pripletom, prilitom, šlingom i umecima kukičanih čipaka. Motivi su najčešće biljni, ali ima i životinjskih, te geometriziranih motiva. Najsvečanije košulje ukrašavaju se zlatnom (žutom) ili svilenom niti na prsnom dijelu, ali i iznad donjeg poruba košulja i gaća. Porubi najsvečanijih košulja i gaća ukrašavaju se već spomenutim čipkama (kukičanim, šlinganim) ili kupovnim končanim, a ponekad i svilenim čipkama. Uz svečanije tipove muške nošnje nose kratki crni ili tamnoplavi prsluk-kamizol. Zimi se nose od debljeg kupovnog materijala, štofa ili čove, a ljeti i u svečanim prigodama krojeni su od svile. Na nogama su zimi imali vunene bijele čarape pletene ravnim ili uzorkovanim bodom-gulicama. Muškarci su zimi nosili dugačke kapute od valjanog sukna. Dugačke kapute od smeđeg sukna (muške i ženske) u Bošnjacima nazivaju kabanicama kao i u istočnim selima, a „aljinama“ ih nazivaju u Cerni. Bogati muškarci i žene nosili su ove odjevne predmete od kvalitetnijeg sukna s bogatim aplikacijama, a starije osobe i siromašniji jednostavnije (Juzbašić, 2004).

Sl. 17: Prikaz muških narodnih nošnji

Izvor: Privatna arhiva (2013)

6.2. Šaranje tikvica

Na području Županijske Posavine razvio se poseban oblik ukrašavanja, šaranja tikvica. Nije poznato kada je i tko pokrenuo ovaj običaj, ali neki od podataka upućuju na pastire koji su tikvicu koristili za držanje tekućine. Šarana tikvica je postala jedan od omiljenijih predmeta, pa su ju koristili i za nošenje rakije u svečanim prigodama. Prema usmenoj predaji i literaturi tikvice se šaraju 1881. godine na području Drenovaca, Gradišta, Babine Grede, Županje, Soljana, a nešto kasnije i u Štitaru. Prvotni oblici tikvica pokazuju da je nožićem izrezbarena tikvica, a zatim samo pocrnjena pougljenom orahovom korom. Kroz godine su se tikvice na razne načine šarale i razne oblike šara su poprimale, kao i kombinacija boja u dva tona. Na tikvice se u novije vrijeme sve češće urezuje hrvatski grb, nazivi ili posvete, sakralni motivi, no posebno su lijepe tikvice s prikazima graničara i pandura s puškama, sabljama i zastavom. Jedna takva tikvica datira iz 1734. godine i najstarija je koja je nađena na ovim prostorima do sada, a vlasnik tikvice je rodom iz Sikirevaca koje je nekada pripadalo pod Županijsku upravu (Juzbašić, 2004).

Sl. 18: Primjeri šaranih tikvica

Izvor: <https://povijest.hr/wp-content/uploads/2016/05/tikvice-arane.jpg> (24.8.2022.)

6.3. Tambura

Tambura je hrvatsko tradicionalno narodno trzalačko glazbalo, koje je jedno od karakteristika podneblja Županijske Posavine. Građena je od izdubljenog drveta i žica koje trzanjem daju ton. Ima ih mnogo vrsta, neke od njih su: bas, basprim, prima, samica,

kontrabas, čelo, kontra i druge. Županja je imala svoju tamburašku prošlost što se vidi iz mnogo zapisa i fotografija iz prošlosti. Ove godine se u Županji obilježava 134 godine tradicije sviranja tambure. Prvi tamburaški sastav datira u razdoblju između 1880. i 1890. godine. U Županji se nalazio jedan od najvećih majstora za pravljenje tambura, Andrija Franić, čije se tambure sviraju osim u Hrvatskoj, i u Europi, Americi, Australiji. Sastavni dio života ovoga podneblja je tambura i tamburaška pjesma. Prigodna za veselje, a i za tugu. Mnogi poznati domaći tamburaški bendovi ili tamburaši su svoje umijeće sviranja stekli u svojim rodnim mjestima Županijske Posavine. Neki od njih su: Najbolji hrvatski tamburaši, to jest „Zlatni dukati“, T.S. „Kristali“, T.S. „Patria“, T.S. „Žute dunje“, T.S. „Contra“, te mnogi drugi. Bez tambure teško bi se održala tradicija plesanja narodnih plesova jer je tambura „kolovođa“ svakog veselja. U čast tamburi koja je kulturni identitet grada Županje, 2016. godine je napravljen Park tambure. Uz tambure, prepoznatljivi glazbenici našega doba s ovih prostora su: Opća opasnost, bivša članica grupe Colonia, Indira Levak, Šima Jovanovac i tekstopisac Mario Vestić (Oršolić, 2012).

Sl. 19: Prikaz raznih vrsta tambure

Izvor: <https://www.tambure-katulic.com/images/prodaja-tambura-7.jpg> (24.8.2022.)

7. Tradicionalno-kulturne manifestacije

Narodna, tradicionalna kultura u županjskom kraju ima duboke korijene i moguće ju je pratiti od davnina, pa sve do danas kada pod pritiskom modernih tehnologija još uvijek opstaje. Manifestacije se održavaju sa ciljem da se očuvaju stari običaji i da se vratimo, kako kažu naši stari, u neka bolja, ali sretnija vremena. Količina kulturno-umjetničkih društava i mladih naraštaja koji im se priključuju daje poticaj za stvaranje novih manifestacija i iz godine u godinu ponovno održavanje starih. Tih par dana u godinu, uživa, veseli se, pjeva i pleše, i staro i mlado stanovništvo ovoga podneblja.

7.1. Šokačko sijelo

Šokačko sijelo je manifestacija koja se krenula održavati 1968. godine, predstavlja sjećanje na život kojim se nekada živjelo. Na početku je sijelo bilo jednodnevna priredba, da bi se kroz godine, pa do dana današnjeg pretvorilo u manifestaciju koja je jedna od prepoznatljivih obilježja ovoga prostora. Najveći cilj Šokačkog sijela je da se od zaborava brani i za buduće naraštaje da se sačuva narodna baština i kultura. Najbitniji sadržaji od kojih se sastoji ova manifestacija su: pokladno jahanje, otvorenje sijela, večeri folklor, večer uz tamburu, izbor ljepotica, pokladna povorka, sijelo pučkih pisaca, malo šokačko sijelo, te razne izložbe, sajmovi, zabave i uprizorenja starih običaja kao što je svinjokolja ili pečenje rakije. Pokladno jahanje, predstavlja najavu Šokačkog sijela, zadnjih godina se ta najava održava u svim okolnim mjestima. Na glavnom pokladnom jahanju se odvija mala predstava u kojoj jahači uprizoruju graničare i Turke, te događaje iz toga doba. Večeri folklor se sastoje od tri večeri na kojima gostuju mnoga tradicijska i koreografirana kulturno umjetnička društva koja izvode pjesme i plesove iz prošlosti svoga kraja. Dvorana kina „Mladost“ bude ispunjena gledateljima jer je to izvrsna prilika vidjeti toliko različite baštine, običaja i kulturnog blaga na jednom mjestu. Večeri folklor su rezervirane za odrasle izvođače, a Malo šokačko sijelo je za naše najmlađe čuvare baštine. Iz mnogih mjesta u okolici dolaze dječje grupe koje izvode svoje igre i plesove na najsimpatičniji mogući način. S najmlađima se tokom cijele godine vrijedno radi da bi se na Malom šokačkom sijelu pokazali u što boljem svijetlu. Zbog njihovog truda i rada, mnogi su uvjereni da tradicija neće biti tako brzo zaboravljena. Sijelo pučkih pisaca se održava za odrasle i mlađe uzraste. Taj dan pisci, pjesnici, čitaju i predstavljaju svoja djela koja su pisali tokom godine. Većinom su djela tematski vezana za ravnice, Slavoniju i baštinu. Otvorenje Sijela je najsvečanija večer ove manifestacije. Cijeli program je oblikovan kao jedna priča iz prošlosti po kojoj je to sijelo te godine tematski nazvano. Večer je prožeta pjesmom, plesom, te glumačkim

ulomcima i u sklopu otvorenja se održava izbor za najljepšu djevojku u narodnoj nošnji, Šokački cvit. Za potrebe natjecanja se iz ormara vade najstariji i najljepši primjeri očuvanih i ukrašenih narodnih nošnji. Pokladna povorka se održava zadnju nedjelju prije korizme. To je ustvari mali karneval, samo što na sijelu na početku ide ispucavanje iz topova kao znak za početak povorke, zatim ide na čelu povorke jahač za zastavom Šokačkog sijela, a za njim tri jahača obučeni u graničarske odore s ostalim zastavama, nakon jahača idu ukrašene konjske zaprege s djevojkama i momcima u narodnim nošnjama, a nakon njih dolaze sve ostale pokladne grupe razno maskirane. Nakon povorke se fešta nastavlja do dugo u noć. Večer uz tamburu je posvećena još jednom od prepoznatljivih simbola ovoga podneblja. Županja kao koljevka sviranja na tamburi ima svoju bogatu prošlost, te je tokom godina iznjedrila mnoge poznate svirače. Od svatova, rođendana, raznih slavlja, pa do sprovoda gdje tiho svira samica, u životu svakoga Slavonca je prisutna tambura. Svake godine na Večeri tambure nastupaju razni tamburaši ili tamburaški orkestri, te je ta večer odmor za dušu i uši. Na svakom Šokačkom sijelu, zadnji dan pred korizmu, to jest utorak, održava se Seljačka zabava. To je najmasovnija zabava ove manifestacije, na koju posjetitelji dolaze obučeni u nošnje ili barem s nekim motivima s narodnih nošnji. Uz tamburaše, domaću hranu i rakiju, cijelu noć se pjeva i pleše, da bi se zadnji put pred korizmu narod mogao provešeliti (Lončarević i dr., 2009).

Sl. 20: Fotografija događanja sa Šokačkog sijela

Izvor: Foto – video „Focus“ Županja (2016)

7.2. Žetvene svečanosti

Žetvene svečanosti su najvažnija manifestacija koja se održava u Cerni od 1977. godine. Svečanosti su posvećene završetku žetvenih radova, te na njima gostuju razna

kulturno umjetnička društva iz Slavonije. Manifestacija je nastala iz ideje dva prijatelja koja su uz čašicu pričala o toj ideji po uzoru na neka druga mjesta koja su imala takve oblike proslava. Prve Žetvene svečanosti su nakon te ideje vrlo brzo organizirane i održane. Kroz godine održavanja Žetvene svečanosti su dobile još mnogo popratnih sadržaja i događanja, kao i svoju zastavu i osnovna obilježja (Oršolić, 2012).

Sl. 21: Fotografije događanja sa Žetvenih svečanosti

Izvor: <https://cerna.hr/> (24.8.2022.)

7.3. Raspjevana Cvelferija

Raspjevana Cvelferija je tradicionalna folklorna i kulturna manifestacija koja se od 1994. godine održava u Cvelferiji. Svake godine se održava u nekom drugom selu Cvelferije, te joj je cilj očuvati i promovirati tradicionalne plesove i običaje. Na Raspjevanoj Cvelferiji ne nastupaju samo lokalna kulturno umjetnička društva, nego i društva iz drugih krajeva Hrvatske i iz inozemstva. Kao i ostale manifestacije, sve više se razvija iz godine u godinu i uvodi se sve više novih sadržaja. A sve to s ciljem, očuvanja baštine (Oršolić, 2012).

Sl. 22: Fotografija s manifestacije Raspjevana cvelferija

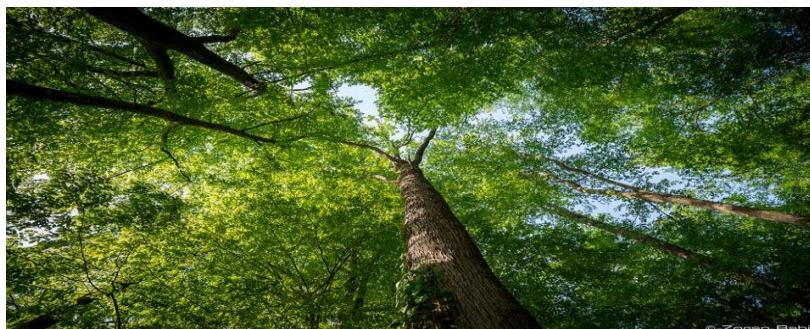
Izvor: Foto Studio „Fabo“ (2016)

8. Prirodna i kulturna baština Županjske Posavine

Spačvanska šuma, rijeka, konji, ravnica i plodovi. Opet dolazimo na početnu misao da su to osnovne stvari koje obilježavaju ovo područje. Snaga velikih stabala, koja u svom podnožju sadrže velike količine vode, bilja i životinjskog svijeta. Šume pune životinja, rijeke pune riba. Konji koji su najveći prijatelj autohtonom stanovništvu od davnina, te hrana koja je proizvod svega navedenog zajedno.

8.1. Spačvanska šuma

Šume su najkompleksniji eko sustav na Zemlji, one pozitivno utječu na režim vode, klimu, na zdravlje čovjeka, štite zemljinu površinu od erozije, održavaju poljoprivredu i razvijaju turizam. Spačvanski bazen, koji u sebi sadrži najveću cjelovitu šumu hrasta lužnjaka u Hrvatskoj, protkan je vodotocima Bosuta, Lubnja, Spačve, Studve i Virova. Područje Spačvanske šume se prostire na oko 40 000 hektara. Pretpostavlja se da je Spačva zaslužna za to što su se ljudi nastanili na prostoru Županjske Posavine, zbog obilja vode i kvalitetnog, masivnog drveta. Spačva i Virovi su dva značajna krajobraza na prostoru Vukovarsko-srijemske županije. Područje Virova u doba velikih oborina ima karakteristike močvare, u proljeće i jesen, a flora i fauna je slična kao u Kopačkom ritu. Područje Spačve, pogotovo Virova je idealno za odmor i rekreaciju. Uz vodu postoji niz vikendica i stolova za piknike, te mnogo ribolovaca. Unutar Spačvanske šume, u sklopu općine Drenovci, nalazi se svetište Šumanovci u kojem se okupljaju vjernici, hodočasnici za blagdane Velike i Male Gospe preko 600 godina. Zahvaljujući svetištu, na tom području postoji mogućnost za veći razvoj vjerskog turizma (Balentović i dr., 1997).

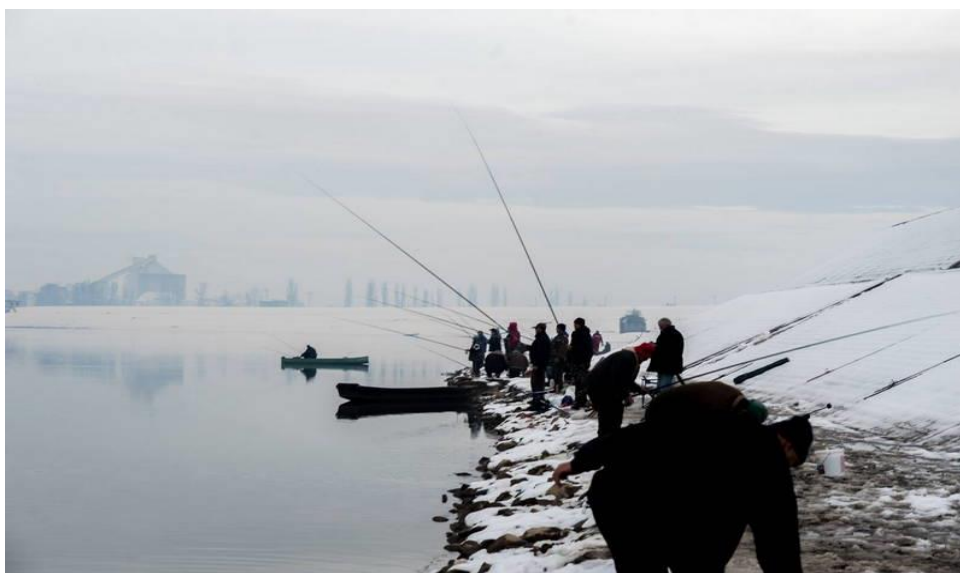
Sl. 23: Spačvanska šuma u blizini Bošnjaka

Izvor: Zoran Babić (2018)

8.2. Lov i ribolov

Kako je područje Županjske Posavine ravničarsko bogato šumom i vodom, te florom i faunom, idealno je mjesto za lov i ribolov. U Županji djeluje Lovačka urdruška „Gaj“ od

1906. godine i Sportsko-ribolovno društvo „Sava“ od 1947. godine. Uz mnogobrojne rijeke, na ovom području se nalazi i nekolicina ribnjaka napravljenih za uzgoj i rekreacijski ribolov. Najpoželjnija lokacija za ribolov na ovom području je rijeka Sava zbog obilja riba ili područje Virova zbog mirne vode. Neke od vrsta riba koje možete uloviti su: šaran, štika, som, smuđ, deverika, babuška, amur i druge. Sava je pogodna tijekom cijele godine za ribolov i zato ju mnogi posjećuju da bi ulovili neku od raznih ribljih vrsta. Okolne šume imaju označena, licencirana lovišta različitih vrsta životinja. Raznolikost divljači u slavonskim šumama privlači lovce u lovišta na ovom području. Uz lovce, lovišta su privlačna i za foto safarije zbog izuzetno bogate flore i faune, te izvrsnih pejzaža. Kako u lovu, tako i u ribolovu, obje vrste imaju svoje klubove, udruge, te se ne rijetko na ovim područjima održavaju razna natjecanja (Sorčik, 2004).

Sl. 24: Ribolov na Savi tokom zimskog doba godine

Izvor: <https://zupanjac.net/wp-content/uploads/2016/02/pecanje-sava-5.jpg> (24.8.2022.)

8.3. Konji i jahanje

Starosjediocu i pravom Šokcu, od davnina je ponos njegov konj. Plemenita životinja koja je na području Slavonije jako cijenjena i dio je tradicijskog načina života. U prošlosti su bili pomoć u svakom poslu i radu, od prijevoza pa do poslova na oranicama. Bitan faktor su bili za obradu zemlje, kao vučna snaga, no sredinom 20. stoljeća ih je zamijenila mehanizacija. Danas su dio baštine i kulture ravničarskih krajeva. Koriste se za razne tradicijske manifestacije, sportsko jahanje, mimohode, dresuru, terapijsko i rekreacijsko jahanje, te za dresuru. Na području Županje i okolice se koriste i u turističke svrhe. Okićena zaprežna kola posjetitelje provode kroz upoznavanje kulturne baštine, običaja i povijesti kraja (Sorčik, 2004).

Sl. 25: Svečana konjska zaprega u obilasku naselja

Izvor: <http://www.slavonskaposavina.com.hr/wp-content/uploads/2017/06/14-2.jpg> (24.8.2022.)

8.4. Gastronomija

Plodna zemlja, rijeke, šume, polja i oranice osiguravaju cijelom području Slavonije obilje plodova te zemlje i raznovrsne životinjske vrste. Tradicionalna prehrana se temelji na svježim i raznovrsnim namirnicama. Mnogima koji dođu prvi puta na područje Županijske Posavine, hrana bude poticaj da se ponovno vrate. Domaće, svježe povrće, te svježe voće upotpunjuje najbitniju vrstu namirnica ovog područja, suhomesnate proizvode. Kulen, kobasice, šunka, slanina, te mnoge druge slasne mesne prerađevine. Uz njih se veže svinjska mast, domaće vrhnje, sirevi i mlijeko. Da bi trpeza bila potpuna, treba sadržavati domaći grah, fiš paprikaš, čobanac, te mnoga druga autohtona jela. Na kraju se treba zasladiti raznim tijestima s orasima, „tačcima“ (jastičići od tijesta punjeni pekmezom od šljiva), sitnim kolačima, sušenim voćem, „poderanim gaćama“ (langošice ili lepinjice), te dobrim vinima i izvrsnim rakijama raznih vrsta. Karakteristični običaji za ljude ovoga podneblja su svinjokolja i pečenje rakije. Svake godine se održavaju u obiteljskim kućama, pa i na sajmovima gdje se prikazuje starinski način izrade mesa i pečenja rakije (Sorčik, 2004).

Sl. 26: Slavonska trpeza

Izvor: https://blog.visitvukovar-srijem.com/wp-content/uploads/2014/11/Okusi-i-mirisi-slavonsko-srijemske-gastronomije-2-LEKT_2-750x400.jpg (24.8.2022.)

9. Kolijevka dva sporta u Hrvatskoj

Kada pričamo o prvoj nogometnoj lopti u Hrvatskoj i prvom igranju nogometa na ovim prostorima, a i šire, potrebno je krenuti priču od ljudi, njiva, šuma i plodne ravnice. Ranije u ovom radu smo govorili o Englezima koji su na naše prostore došli i izgradili Tvornicu tanina i bačava. Oni su zaslužni za to što se u Županji, u ovom malom, starinskom i tihom kutku naše države pokrenula jedna od najvažnijih sporednih stvari na svijetu, nogomet. Uz vođenje posla i tvornica, Englezi se u svoje slobodno vrijeme bave jahanjem, lovom, mačevanjem, polom, kriketom, te najbitnije za Županju, nogometom i tenisom. Za igru su im bili potrebni tereni, rekviziti i više igrača, kao što je slučaj s nogometom. Igrače su nalazili među radnicima u tvornici i kasnije i među ostalim ljudima.

9.1. Nogomet

Nakon dugo vremena i istraživanja dogodilo se veliko otkriće prve nogometne lopte na kojoj se analizom utvrdila starost i tako su iz zaborava vraćena stara sjećanja na to doba. Lopta je bila ključni dokaz za arhivsku građu i razne dokumente i pisane dokaze iz tog doba. Zemljište na kojem se nekada nalazila tvornica tanina danas je prostor Stadiona prve nogometne lopte. Tvornica tanina je prestala s radom 1912. godine u vrijeme Prvog svjetskog rata, te je prešla u posjed domaćeg društva, a s radom je konačno prestala 1936. godine kada Fred Hepburn postaje vlasnikom tvornice i ostaje u Županji sve do svoje smrti 1940. godine. U trenutku njegove smrti, tvornica je prešla u vlasništvo njegove žene Katarine Hepburn (Horvatović) koja nakon Drugog svjetskog rata, 1946. godine, poklanja zemljište tvornice Graničaru u želji da se tu izgradi stadion. Katarina Horvatović je rođena u Županji gdje je poznata i pod nazivom „Šokačka lady“, ali je nakon što je tvornicu poklonila, otišla u Englesku i tamo preminula 1950. godine (Balentović, 1995).

Kako domaće stanovništvo zna reći i za današnje uspjehe naših nogometaša: „Sve je počelo u Županji, još davne 1880. godine!“. Nogometni klub Graničar je osnovan još prije odlaska Engleza, 1920. godine. Na ideju o imenu kluba došao je Marko Oršolić. Županja je mjesto koje je sve do 1878. godine bila granično mjesto, u sastavu Vojne krajine, a stanovništvo ovoga kraja se nazivalo graničarima. Ime kluba Graničar ima znakovitu simboliku, opisuje ga povijesno, zemljopisno, ali opisuje i domaće stanovništvo toga podneblja. Danas se ponosno diče time što su se očuvale vrijednosti, očuvao se dom, a sve to je omogućio hrabri, prkosni i ponosni stari graničar na Savi (Balentović, 1995).

Sl. 27: Spomen stadion Prve nogometne lopte u Hrvatskoj, Županja

Izvor: https://www.tz-zupanja.hr/wp-content/uploads/2015/06/DSC_2179.jpg (24.8.2022.)

Mirko Šarčević, prosvjetni djelatnik iz Županje zaslužan je za to što je jedna od prvih nogometnih lopti sačuvana sve do danas. Mirko je godinama, svaku večer, uzimao mlijeko za svoju obitelj od Antuna Oršolića, Tuce. U ambaru kod djeda Tuce je i ranije viđao zagonetni predmet na kojega nije prije obraćao veliku pažnju. U proljeće 1979. godine kako su već uvelike svi pričali o pričama iz prošlosti kako su domaći ljudi s Englezima igrali nogomet, i pričama o tvornicama i začetku svega, upitao je djeda Tucu kakva je to kod njega lopta i odakle mu. Tada je dobio odgovor da je tu loptu naslijedio od svog očuha. Djed Tuca je ispričao da je njegov očuh Marko Kobašević dobio tu loptu jednom prilikom kada je sa svojim kolegama obišao tvornicu kako bi se pokazali vlasnicima u pokladne dane, obučeni u turske vojnike. Tada mu je jedan od vlasnika darovao jednu nogometnu loptu s kojom su Englezi igrali nogomet na našem tlu. Marko Kobašević je loptu donio kući, a nakon što se lopta probušila, služila mu je za držanje alata za krpanje orme, šilo, čavlice i drugi pribor, a za istu svrhu je služila i djedu Tuci. Lopta je tada bila u teškom stanju, ali nakon restauracije je poprimila svoj pravi oblik (Batarilović, 2005).

Sl. 28: Antun Tuca Oršolić i prva nogometna lopta

Izvor: <http://www.tz-zupanja.hr/wp-content/uploads/2015/06/stara-lopta.jpg> (24.8.2022.)

Nogometni savez Hrvatske 24. travnja 1980. godine organizirao je svečanu sjednicu povodom stote godišnjice igranja nogometa na stadionu zagrebačkog Dinama. Ivo Balentović i Mirko Šarčević su sudjelovali na sastanku u ime Graničara i prezentirali su tom prilikom nogometnu loptu. Predstavnici tiska i klubova koji su bili nazočni na sastanku su s velikim zanimanjem uzimali loptu u ruke i divili joj se. Tom prilikom je s lopte uzet komadić kože koji je poslan na analizu u Frankfurt, a analiza je pokazala da je tada lopta bila stara između 115 i 105 godina. Povodom stote obljetnice igranja nogometa u Županji, na Trgu Republike otkriven je spomenik prvoj nogometnoj lopti. Spomenik je bio rad profesora i akademskog slikara Ivana Hermana iz Županje. Na stadionu prve nogometne lopte u Hrvatskoj postavljeno je znakovito spomen-obilježje istog autora. Na deset željezničkih pragova, postavljeno je stogodišnje deblo, a iz debla je izrastala lopta. Spomenik na trgu je u Domovinskom ratu miniran, a njegovi ostaci se čuvaju u Zavičajnom muzeju Stjepana Grubera u Županji. Danas se lopta nalazi u Zagrebu, nakon smrti djeda Tuće, pripala je Dragi Lukačeviću, a sada je kod njegovih potomaka. Dugi niz godina, predani Županjci koji su vjerni svom klubu su se trudili kroz pregovore s Dragom Lukačevićem vratiti loptu u koljevku, ali nakon njegove smrti, lopta je još uvijek u Zagrebu (Batarilović, 2005).

Sl. 29: Stari, srušeni spomenik i novi spomenik Prvoj nogometnoj lopti

Izvor: <https://www.tz-zupanja.hr/> (24.8.2022.)

9.2. Tenis

Kako i nogomet, tako se i tenis krenuo igrati u krugu tvornice tanina. Postoje dokazi da je gospoda iz Engleske 1881. godine u dvorištu zgrade tvorničke uprave na igralištu koje je ograđeno visokim hrastovim daskama igrala tenis. Tenis se duže održao na ovom području, jer je obitelj Hepburn nastavila igrati tenis s prijateljima, gostima i nakon odlaska Engleza iz Županje, nakon 1912. godine. Nije točno poznato kako je izgledala loptica, ali predmet neobičnog četvrtastog oblika poznat kao reket je sačuvan. Reket Zdenke Berić-Bačoka sačuvan je sve do danas, a ostao je u ostavštini njezinog unuka. Taj reket je kupljen u Zagrebu u poznatoj trgovini „Drucker“. Uz brojne fotografije iz tog razdoblja, te reket, kao dokaz i dragocjen muzejski eksponat postoje kao uspomene na to doba. Zahvaljujući svojoj ravnici i prirodi, te Englezima koji su to znali iskoristiti, Županju su obilježila ova dva povijesna, velika sportska događaja. Prva nogometna lopta i prvo igranje nogometa, te prvi teniski reket i igranje tenisa na ovim prostorima, a i šire (Balentović, 1995).

Sl. 30: Fred i Katarine Hepburn u Županji

Izvor: <https://zupanjac.net/wp-content/uploads/2015/03/katarina-fred.jpg> (24.8.2022.)

Županja ima potencijal ostvariti razvoj i putem turističke grane gospodarstva. Za sada postoji turistička Cesta zlatne niti koja nije dovoljno turistički valorizirana. Uz tradiciju koja čini najveći dio pokušaja turističkog razvoja Županje i okolice, bitno je naglasiti sport. Nakon što bi se pokrenulo stanje gospodarstva u Županji, trebalo bi uložiti novac u neku vrstu turističkog, sportskog centra. Županja nije iskoristila ono po čemu bi trebali biti najpoznatiji, a to je da je Županja kolijevka nogometa i tenisa.

10. Turistički potencijal Županjske Posavine

Turizmom nazivamo skup odnosa i pojava koje proizlaze iz putovanja i boravka posjetitelja nekog mjesta, ako taj boravak nije stalno prebivalište, te ako s tim boravkom nije povezana nikakva turistova gospodarska djelatnost. Turizam obuhvaća: rekreaciju, putovanje i odmor. Trajanje turističkog putovanja ograničeno je u rasponu od najmanje 24 sata, to jest, jedan dan s noćenjem, pa sve do 365 dana. Turizam uključuje: turiste, turistički sektor i turističku zajednicu, domaćina (Mikačić, Weber, 2006).

Republika Hrvatska ima veliku dobit od turizma, no najbitnije za našu temu je to, da ta dobit dolazi u vrlo maloj mjeri do Slavonije. Jedan od problema tog stanja je to što većina stranih turista ne posjećuje dio Hrvatske istočno od Zagreba. Ne smatraju ga poželjnim za posjetiti, mnogi od njih ni ne znaju za Slavoniju. Naravno, tu postoje i mnogi drugi razlozi, kao što je stradanje u zadnjem ratu, tradicionalan način života u kojem nisu ljudi navikli na ulaganje u turizam, te ljudski faktor. Kada govorimo o ljudskom faktoru, prvenstveno mislimo na investitore, turističke djelatnike i turističke zajednice. U današnje vrijeme postoje mnoge opcije kako nešto promovirati i kako puno lakše nego ranije nabaviti i uložiti novac u nešto, ali za to je potrebna velika volja. Postoji mnogo potencijala koji je jako slabo iskorišten, ali se zadnjih godina mnogi privatnici uključuju i pojedinačno uvrstavaju među turističke ponude. Jedna od temeljnih ideja razvoja turizma ovog područja je „Cesta zlatnih niti“. Cesta povezuje Županju i okolna mjesta u duljini od 60 kilometara i objedinjuje turističku ponudu kroz tradiciju, kulturu, gastronomiju, manifestacije, arhitekturu, stare zanate i rukotvorine (Sorčik, 2004).

Strategija razvoja turizma Grada Županje i Vukovarsko-srijemske županije za sada ne postoji nakon 2020. godine. Plan razvoja Vukovarsko-srijemske županije za razdoblje od 2021. do 2027. godine se bazira na promicanju važnosti politike regionalnog razvoja, poticanjem održivog i ravnomjernog razvoja Republike Hrvatske. Prema izvješću o ostvarenju programa Turističke zajednice grada Županje za 2021. godinu vidimo da je COVID-19 virus unazadio postojeći turizam. Navodi se kako je jedan od problema to što Županja nema hotel ili hostel, nego samo privatne iznajmljivače. Uz postojeće turističke atrakcije i kapacitete nije realizirano ništa novo. Cilj im je poraditi detaljnije na valorizaciji turističkog proizvoda putem ruralnog i sportskog turizma. Te bi u tom kontekstu smisao dobila i ideja koja je nastala za izradu ovog rada.

Sl. 31: Kartografski prikaz Ceste zlatne niti

Izvor: <https://zupanjac.net/wp-content/uploads/KARTA-Cesta-zlatne-niti-768x559.jpg> (24.8.2022.)

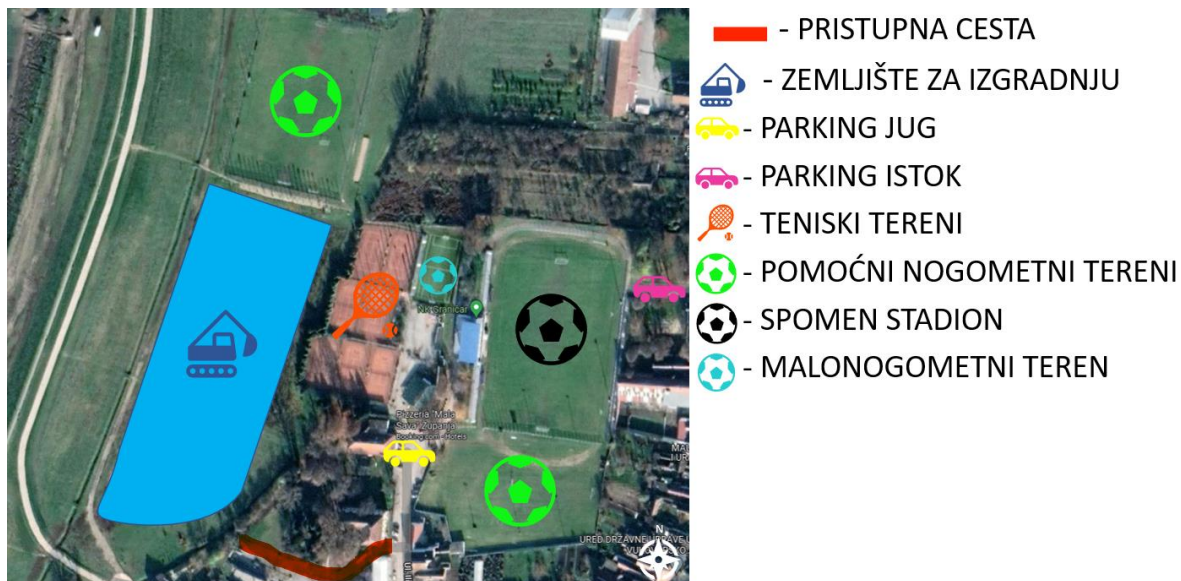
Za potrebe daljnje analize turističkog potencijala 40 ispitanika je sudjelovalo u anketnom upitniku koji smo proveli putem internet ankete, te je intervjuirano 8 osoba licem u lice. U anketi je sudjelovao najveći broj osoba starosti od 26 do 35 godina (45%) i osoba starosti od 18 do 25 godina (22,5%). Intervjuirane osobe su izabrane ciljano: dva sportska djelatnika, četiri osobe iz političkog života Županje (dvije osobe iz vlasti i dvije osobe iz opozicije), te dvije osobe koje su izabrane tako što ih u istom kontekstu zanima ova tema. Županja ima potencijal ostvariti razvoj putem turističke grane gospodarstva. Za sada postoji turistički put „Cesta zlatne niti“ koja nije dovoljno turistički valorizirana. Veliki broj ispitanika zna za postojanje tog turističkog puta (82,5%), ali nisu zadovoljni njegovim razvojem. U anketi koju smo proveli, mišljenje o stanju tog turističkog puta je da nije dovoljno marketinški promovirana, te da ima puno veći potencijal. Anketnim pitanjem smo saznali da 92,5% ispitanika smatra da Županijska Posavina ima potencijala za veći razvoj turizma. Uz tradiciju koja čini najveći dio pokušaja turističkog razvoja Županje i okolice, bitno je naglasiti sport. Zamisao je izgradnja neke vrste turističkog, memorijalnog, sportskog centra.

Lokacija gore navedenog centra je zamišljena na prostoru gdje su trebali biti izgrađeni vanjski bazeni u Županji. Bazeni su korišteni kao predizborno obećanje svakih izbora unazad nešto više od petnaestak godina. Gradsko vijeće Županje je osnovalo trgovačko društvo „Bazeni Županja“ d.o.o. 28.1.2019. godine. Bazeni su trebali biti izgrađeni kreditnim zaduženjem Grada za gradnju bazena. Suvisle odgovore na pitanja zašto se išlo preko kreditiranja, a ne preko EU fondova nismo mogli dobiti. Jedini odgovor koji smo dobili je da je razlog kreditnog zaduživanja sigurnost i raniji početak radova jer se financiranje preko EU fondova dugo čeka i neizvjesno je hoće li projekt uopće biti odobren. U anketi smo isto pitanje postavili stanovnicima Županje i dobili smo odgovore sličnog tipa. Neki od tih odgovora su: „nesposobnost kadra u gradskoj vlasti“, „osobni interes“, „lopovluk“, „nedovoljna informiranost“. Također, neki smatraju da je u pitanju nesposobnost i lijenost grada, te naše razvojne agencije „ŽURA“ u stvaranju projekta. Smatraju i da se općenito izbjegavaju projekti EU fondova zbog korupcije i pravdanja troškova. Nažalost, Županja je poznata i po korupciji u gradskoj vlasti. Gradsko vijeće 13.8.2020. donosi odluku o prestanku trgovačkog društva „Bazeni Županja“ d.o.o. po skraćenom postupku bez provođenja postupka likvidacije, a realizacija projekta ostavljena je za buduća razdoblja. Bazeni su se trebali prostirati na 15 000 m² u idejnom urbanističkom Sportsko-rekreacijskom centru „Laze“ koje je veličine 22 hektara i nalazi se uz nasip rijeke Save. Bazeni bi uz dva otvorena bazena sadržavali kabine, odbojku na pijesku, mini-golf, stolni tenis, dječje igralište i ugostiteljske objekte. U travnju 2018. godine donesena je odluka o VI. Izmjenama i dopunama Urbanističkog plana uređenja Županje. Time je stvorena prostorna pretpostavka za izradu projektne dokumentacije za gradnju bazena i pristupne ceste za koju je izrađena projektna dokumentacija. Kako je taj prostor i dalje neiskorišten, tu smo zamislili izgradnju turističkog, memorijalnog sportskog centra.

Centar kolijevke nogometa i tenisa bi sadržavao muzejski prostor, prostor u kojem bi se mogle održavati prezentacije, sportsku dvoranu pogodnu za igranje malog nogometa i parkiralište, te ostale potrebne sadržaje. Ideja je nastala tako što je propao projekt bazena, a Županja nije dovoljno valorizirala činjenicu o povijesti nogometa i tenisa, te bi se možda tim putem prva nogometna lopta napokon vratila iz Zagreba u Županju. Nacija smo koja je vrlo uspješna u sportu, ali je i među nama samima ova informacija o Županji malo poznata, te mislim da bi izgradnja centra pomogla u turističkom razvoju ovog područja. Razlog zašto je u sklopu centra sportska dvorana je taj što u Županji postoji problem s manjkom termina u sportskim dvoranama. Dvorana bi služila za treninge naša dva malonogometna kluba

„Olimpijac“ F.C. i Futsal akademije „Sveti Patrik“, te tijekom zime najmlađi članovi NK „Graničar Županja“ i NK „Radnički Županja“. Time bi se rasteretile ostale dvorane u gradu, te bi možda svi klubovi imali mogućnost za dovoljnim brojem treninga. U anketi je postavljeno pitanje o potrebi za sportskom dvoranom, 60% ispitanika je odgovorilo da nema potrebe, no intervjuirani iz malonogometnih klubova i klubova za veliki nogomet se s tim ne slažu. Veliki postotak odgovora je da nema potrebe, pravdamo to činjenicom da je u anketi sudjelovalo 70% ženskih osoba koje možda nisu dovoljno upućene u tu temu. Mišljene građana o tome je li dovoljno turistički iskorištena činjenica da je Županja kolijevka nogometa i tenisa je u suštini kod svih ispitanika jednako. Smatraju da je to činjenica po kojoj bi se trebali isticati, da je žalosno da je jedino što imamo vezano za to mali spomenik na trgu, te da bi se uz projekt, dobar marketing i uz postojeće turističke atrakcije mogla napraviti dobra turistička ruta koja bi privukla značajan broj gostiju. U Županji i okolici ne postoji hotelski smještaj, postoje samo privatni apartmani koje drže 17 različitih vlasnika, te imaju 94 registrirana kreveta. Što bi za početak bilo dostatno, a kasnije bi se trebalo razmišljati o povećanju kapaciteta.

Turistički, memorijalni, sportski centar je zamišljen na lokaciji gdje je planirana izgradnja bazena. Oko centra bi se nalazio Teniski klub „Županja 1861.“, koji sadrži pet otvorenih, dva zatvorena terena koji su u izgradnji, te jedan betonski teren. Zatim, tu se nalazi malonogometno igralište s umjetnom travom, Spomen stadion Prve nogometne lopte u Hrvatskoj na kojem igra NK „Graničar Županja“, te još dva pomoćna terena. Ta bi lokacija bila idealna i sve bi objedinila u jednu priču jer se na tom području igrao prvi nogomet i tu je bio prvi stadion. Što se tiče objekata u blizini, tu se nalazi caffè bar u sklopu teniskog kluba, restoran „Sava“, te pizzerija „Mala Sava“. Kako postoji već plaćeni i izrađeni projekt za pristupnu cestu, ona bi se nalazila između restorana „Sava“ i zgrade Obrtničko industrijske škole Županja. Ta pristupna cesta bi bila u neposrednoj blizini južnog ulaza na Spomen stadion, tu se također nalaze i navedeni ugostiteljski objekti, škola, ulaz na teniske terene, te 31 parkirno mjesto. Na istočnom ulazu na stadion se nalazi 27 parkirnih mjesta. Zbog velike blizine svega, smatramo da oko centra nije potrebna izgradnja velikog broja parkirnih mjesta jer je postojećih u blizini 58.

Sl. 32: Prikaz lokacije turističkog, memorijalnog, sportskog centra i objekti u blizini

Izvor: Google maps (2022)

11. Zaključak

U samom zaključku ovoga rada trebamo se pitati ima li Županjska Posavina dovoljno vrijednu baštinu za pokretanje masovnijeg oblika turizma. Odgovor je da ima. U usporedbi s nekim drugim turističkim destinacijama povijest je vrlo bogata i raznovrsna. Veliki potencijal leži u tome što smo kolijevka nogometa i tenisa. Unaprjeđenjem postojećeg turističkog puta "Cesta zlatne niti", uvrštavanjem zamišljenog centra u turističku ponudu, mogli bi krenuti naprijed u tom segmentu. Nemamo stare zidine, ali imamo divne stare kuće, domaćinstva i arhitektonska izdanja iz doba različitih vladavina na ovom području. Imamo prirodu, životinje, izvrsnu hranu i još bolje piće. Na ovim prostorima su se događale jedinstvene stvari kao nigdje u Hrvatskoj, ni okolici, a to se može zahvaliti Englezima i hrastovim šumama. Postoji potencijal za sportski, lovni, odmarališni, vjerski turizam i raznih drugih vrsta. Unikatne zanate ovo podneblje ima, te se vezano za njih održavaju razne radionice i edukacije. Možemo li reći da Hrvatska nije spremna još za kontinentalni turizam? Mogli bi smo to reći da ne postoji, na primjer, nama bliska Baranja. Slavonija i Baranja, kao dvije susjedne regije posjeduju gotovo jednaki turistički potencijal, ali su ga oni iskoristili, a mi još kaskamo za njima. Stare baranjske kuće su uređene u divne kućare koji su relativno dobro popunjeni gostima, nemaju ništa više dodatnih sadržaja od prostora Županjske Posavine, ali njima je uspjelo. Možemo možda pomisliti da je to zbog loše prometne dostupnosti. To sigurno nije razlog, jer se ovo područje nalazi uz autocestu, uz granice je dvije susjedne države, Bosne i Hercegovine i Srbije, a i sjevernije zemlje Europe se nalaze na samo par sati vožnje od ovoga podneblja. Opće poznato je da mladi ljudi, te cijele obitelji s ovog područja sele u inozemstvo. Pitanje je, kako je to moguće, da na zemlji koja je godinama hranila i sebe i zemlje bivše Jugoslavije ljudi nemaju dovoljno za kruh. Odgovor je jednak kao i za pitanje zašto se s tolikim potencijalom turizam ne razvija na ovom području. Odgovor je riječ „podoban“. Od završetka Domovinskog rata, Županja i okolica je puno izgubila jer su mnogi dragulji ovog područja završili u krivim rukama, te zajedno s njima propali. Problem je što investitori budu odbijeni i pređu u susjedni Grad Orašje i tamo utroše svoj kapital, koji je bio namijenjen za prostor Županjske Posavine. Naprijed se može samo ako na prave pozicije dođu kvalitetni, a ne podobni ljudi, a do tada će, zlatna nam Županjska Posavina, tapkati u mraku. Postoje mnogi načini i mnoge stvari koje bi se mogle turistički valorizirati na ovom području, ali sudeći po svemu do sada viđenom, realno je jedino se nadati, te reći: „Inati se, Slavonijo, ljepota nek' tvoja boli!“.

Popis literature

1. Bajić, A., Cindrić, K., Cvitan, L., Gajić-Čapka, M., Katušin, Z., Kaučić, D., Likso, T., Lončar, E., Lončar, Ž., Mihajlović, D., Milković, J., Pandžić, K., Patarčić, M., Perčec-Tadić, M., Srnec, L., Vučetić, M., Vučetić, V., Zaninović, K., 2008.: *Klimatski atlas Hrvatske*, DHMZ, ZT Zagraf, Zagreb
2. Balentović, I., 1995.: *Prva lopta u Hrvatskoj*, ABA – Zagreb, Zagreb
3. Balentović, I., Balentović, M., Jelić, I., Juzbašić, J., Šarčević, M., Virc, Z., Vuković, I., 1997.: *Županjska Posavina*, Privlačica, Vinkovci
4. Balentović, I., Jelić, I., 2013.: *Županjska Posavina*, Privlačica, Vinkovci
5. Batarilović, Ž., 2005.: *Županja kolijevka hrvatskog nogometa*, Admiral tisak, Cerna
6. Bognar, A., 1995.: *Geografija SR Hrvatske*, Knjiga 3: *Istočna Hrvatska*, Školska knjiga, Zagreb
7. Ivanković, G., Jelić, I., Malovoz, A., Vidović, S., 2007.: *Vodič kroz stalni postav u Čardaku*, Zavičajni muzej Stjepan Gruber, Županja
8. Juzbašić, J., 2004.: *Vodič kroz stalni postav s katalogom*, Zavičajni muzej Stjepan Gruber, Županja
9. Lončarević, M., 2009.: *40 Šokačkih sijela u Županji*, Zavičajni muzej Stjepan Gruber, Županja
10. Marijan, B., 2004.: *Zavičajni muzej Stjepana Grubera Županja 1953. – 2003*, Zavičajni muzej Stjepan Gruber, Županja
11. Mikačić, V., Weber, S., 2006.: *Osnove turizma*, Školska knjiga, Zagreb
12. Oršolić, S., 2012.: *120 godina sviranja tambure u Županji*, Gradska knjižnica Županja, Županja
13. Pešić, B., 2006.: *Kratka povijest Županje*, Gradska knjižnica Županja, Županja
14. Sorčik, V., 2004.: *Himna ravnice i neba*, TZVSŽ, Vinkovci

Popis izvora

1. Državni zavod za statistiku, 2013, 2022: *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. i 2021. godine*, www.dzs.hr (06.09.2022.)
2. Turistička zajednica Grada Županje: *Izvešće o ostvarenju rada s financijskim izvješćem za 2021. godinu*, <https://www.tz-zupanja.hr/dokumenti/> (06.09.2022.)
3. Vukovarsko-srijemska županija: *Strategija razvoja turizma Vukovarsko – srijemske županije (2015-2020.godine)*, <https://www.vusz.hr/> (06.09.2022.)

Popis slikovnih prikaza

Sl. 1. Kartografski prikaz Županjske Posavine.....	4
Sl. 2. Broj stanovnika po općinama Županjske Posavine 2011. i 2021. godine.....	5
Sl. 3. Prikaz graničara iz Muzeja u Županji.....	10
Sl. 4. Tvornica tanina i bačava.....	12
Sl. 5. Spačvanski hrastovi, trupci s izložbe u Londonu.....	13
Sl. 6. Tvornica Šećerana nekada i sada.....	16
Sl. 7. Zgrade sadašnjeg Muzeja, Agencija i Čardak.....	17
Sl. 8. Keramičke posude kulture žarnih polja s nekropole Popernjak.....	18
Sl. 9. Brončana figurica Erosa nađena na lokalitetu Kamenište.....	19
Sl. 10. Pećanka, kubura-pištolj paljenja na kremen.....	20
Sl. 11. Dio postava Muzeja iz doba Vojne krajine.....	21
Sl. 12. Današnja zgrada Gradskog poglavarstva, nekadašnji Kotarski sud.....	22
Sl. 13. Zgrada iz vremena Austrougarske, današnja Knjižnica i Radio Županja.....	23
Sl. 14. Slavonska kuća na front i kuća čelom okrenuta prema ulici.....	24
Sl. 15. Graničarski čardak u Županji.....	25
Sl. 16. Razne vrste ženske narodne nošnje.....	27
Sl. 17. Prikaz muških narodnih nošnji.....	28
Sl. 18. Primjeri šaranih tikvica.....	29
Sl. 19. Prikaz raznih vrsta tambure.....	30
Sl. 20. Fotografija događanja sa Šokačkog sijela.....	32
Sl. 21. Fotografije događanja sa Žetvenih svečanosti.....	33
Sl. 22. Fotografija s manifestacije Raspjevana cvelferija.....	33
Sl. 23. Spačvanska šuma u blizini Bošnjaka.....	34
Sl. 24. Ribolov na Savi tokom zimskog doba godine.....	35
Sl. 25. Svečana konjska zaprega u obilasku naselja.....	36
Sl. 26. Slavonska trpeza.....	36
Sl. 27. Spomen stadion Prve nogometne lopte u Hrvatskoj, Županja.....	38
Sl. 28. Antun Tuca Oršolić i prva nogometna lopta.....	39
Sl. 29. Stari, srušeni spomenik i novi spomenik Prvoj nogometnoj lopti.....	40
Sl. 30. Fred i Katarine Hepburn u Županji.....	41
Sl. 31. Kartografski prikaz Ceste zlatne niti.....	43
Sl. 32. Prikaz lokacije turističkog, memorijalnog, sportskog centra i objekti u blizini.....	46